

YEDEK AKÇELER

Rüştü ERİMEZ

Maliye Hesap Uzmanı

A — M a h i y e t i

Yedek akçe deyimi, genellikle sermaye şirketlerinin bilânço dönemi kârlarından dağıtılmıyarak, çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere, şirket bünyesinde tuttukları kâr kısmını ifade eder. Yedek akçe ya belli gayelerin gerçekleşmesini sağlamak ya da ileride doğacak riskleri karşılamak için ayrılır. Ne sebeple ayrılmış olursa olsun, yedek akçe işletmenin öz varlığını arttıran ve bu suretle de işletme ya da şirketle ilişkisi bulunanların haklarını korumaya yarayan ve aynı zamanda otofinansman kaynağı teşkil eden bir unsurdur.

B — Ç e ş i t l e r i

Yedek Akceler, bilânço tekniği yönünden iki kategoriye ayrılır. Bunlardan birincisi, bilâncoda yer alan yedek akceler; ikincisi ise bilâncoda gösterilmediği halde gerçekte mevcut olan gizli yedek akçelerdir.

1 — Bilâncoda görülen açık yedek akçeler :

Bilânçonun pasifinde, sermayenin yanbaşımda yer alan ve görülen yedek akçeler adı ile adlandırılan yedek akçeler, ayrışlarını zorunlu kılan hükümlere ve tahsis edildikleri amaçlara göre çeşitli ayrımlara tabi tutulabilir.

Sermaye şirketlerinin yedek akçe ayrımları zorunluğu ya kanunlardan doğmakta ya da şirketin esas mukavelesi ile kabul edilmektedir. Bunun yanı başında şirketin üçüncü şahıslarla yaptığı sözleşmelerle de yedek akçe ayırmayı yükümlendiği haller vardır. Bazen de şirketler, genel kurul veya pay sahiplerinin kararı ile kanun ve ana sözleşmelerde öngörülen miktarların üstünde yedek akçe ayırabilirler.

Sermaye şirketlerinin ayırdıkları açık yedek akçeleri dört ana grupta toplamak mümkündür :

Kanun hükümlerine göre ayrılan yedek akçeler: “Kanunî yedek akçeler”; esas mukavele hükümlerine göre ayrılan yedek akçeler “İhtiyarî yedek akçeler” ve pay sahiplerinin kararı ile ayrılan yedek akçeler de “olağanüstü yedek akçeler” olarak adlandırılabilir. Sözleşmelerden doğan yedek akçe ayırma zorunluğuna dayanarak ayrılan yedek akçelere ise “sözleşmeli yedek akçeler” denmektedir.

Yedek akçeler ayrılmasında güdülen amaçlara göre de ayırma tâbi tutulabilirler. Bu yönden ilk ayırım genel ve özel yedek akçeler ayırımıdır.

Yedek akçe belli bir amaca tahsis edilmek üzere ayrılmış ise özel yedek akçe; belli bir amacın gerçekleşmesi için değil de önceden görünmeyen riskleri karşılamak üzere ayrılmış ise genel yedek akçe olarak adlandırılır.

Kanunî, ihtiyarî, olağanüstü ve sözleşmeli yedek akçeler kendi içlerinde ayrıca ikinci derece ayırımına tâbi tutulabileceği gibi, olağanüstü yedek akçeler de karşılanmak istenen özel risklere göre ayırma tâbi tutulabilir.

Bu kısa açıklamadan sonra, açık yedek akçeler hakkında kısa bilgiler vermek faydalı olacaktır.

a) Kanunî yedek akçeler :

Kanunî yedek akçe deyimini yürürlükteki kanunlara göre ayrılması gereken yedek akçeleri ifade eden bir terimdir.

Halen Türkiye’de işletmelerin yedek akçe ayırmalarını öngören pek çok kanun mevcut olmakla beraber bunların çoğu özel surette kurulmuş işletmeleri kapsamına almaktadır.

Bugün sermaye şirketlerinin yedek akçe ayırmasını zorunlu kılan genel hüküm Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinde yer almaktadır.

İleride ayrıntıları ile açıklanacak olan bu hükmün yanbaşıda Bankalar Kanununun 35 inci maddesi hükmü vardır. Bankalar Kanununun 35 inci maddesi hükmüne göre, “Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar, Türk Ticaret Kanunu ve esas mukavelelerinin mecburi kıldığı yedek akçeden başka, safi kârlarının % 5 ini “ilerde vukuu muhtemel zararlar karşılığı” olarak ayırmağa mecburdurlar. Bu mecburiyet, ayrılan karşılıkların toplamı ödenmiş ya da Türkiye’ye tahsis edilmiş sermayenin tamamına eşit oluncaya kadar devam eder ve zarar tahakkuk ettiği zaman bu karşılıktan yapılacak mahsuplar tamamen ikmal edilinceye kadar yeni karşılık ayrıılır.”

Bazen anonim şirketler bir kanunla kurulur. Bu nevi şirketlerin kuruluş kanunlarında, Türk Ticaret Kanununda belli edilen yedek akçelerden başka yedek akçe ayırmaları ön görülebilir. Bu takdirde de ayrılan yedek akçeler kanunî yedek akçe mahiyetindedir. Esasen Türk Ticaret Kanunu, özel kanunlara tâbi anonim şirketlerin yedek akçeleri hakkındaki hükümlerin saklı tutulduğunu hükme bağlamıştır.

b) İhtiyarî Yedek Akçeler :

Türk Ticaret Kanunu, bu kanuna göre ayrılması mecburi olan yedek akçeyi tesbit ettikten sonra 467 inci maddesinde, "yedek akçeye safi kârın yirmide birinden fazla bir meblâğın ayrılacağı ve yedek akçenin sermayenin beşte birini aşabileceği hakkında esas mukaveleye hüküm konulabilir. Esas mukavele ile başkaca akçe ayrılması derpiş ve bunların sarf suretileri tesbit olunabilir", demek suretiyle ana sözleşmeye göre yedek akçe ayrılabilmesi esasını koymuştur. Ticaret Kanunu esas mukavele hükümlerine göre ayrılan yedek akçe için ihtiyarî yedek akçe deyimini kullandığından biz de bu deyim kullanılmaması tarafısızız.

Kanun hükümüne göre, esas mukavelede kanunî haddin üstünde ve kanunla belli edilen miktarı aşan yedek akçe ayrılmasına ait hüküm mevcutsa bu hükme uyma mecburiyeti vardır. Gerçekten 469 uncu maddenin biricim fıkrasında "kanunî ve ihtiyarî yedek akçe ile kanun ve esas mukavele hükmünce ayrılması gerekli diğer paralar safi kârdan ayrılmadıkça kâr dağıtılamaz" hükmü yer almaktadır.

Bineanaleyh, sermaye şirketleri ana sözleşmelerine, kanunî yedek akçeden başka yedek akçe ayrılmasını öngören hükümler koymakta serbest oldukları gibi, böyle bir hükmün mevcudiyeti halinde de buna riayet etmeğe mecburdurlar.

Ancak tatbikatta esas mukavelelere, konulan yedek akçe ile ilgili hükümler çoğu zaman gerekli açıklıkta olmamakta, yoruma muhtaç bulunmaktadır. Örneğin bazı şirketlerin esas mukavelesinde, kârın % 5'i âdi ve % 5'i de fevkalâde yedek akçe olarak sayılır; gibi müphem hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Böyle bir hüküm neyi ifade etmektedir? Bununla, kanunî yedek akçeden başka ayrılacak yedek akçe mi kastedilmiştir, yoksa ayrılması gereken yedek akçe olarak sadece bunlar mı düşünülmüştür? anlaşılması mümkün değildir.

Bize göre, esas mukavelede yedek akçe ayrılmasını öngören hükümler yedek akçe kanunî haddi bulduktan sonra da yedek akçe ayrılması gerektiği şeklinde tefsir edilebilir. Ancak yedek akçe kanunî haddi bulun-

caya kadar mukavelede fevkalâde yedek akçe ayrılmasını öngören hükme göre yedek akçe ayrılması icabeder. Örneğin bir esas mukavelede, karın % 5'i âdi ve % 5'i de fevkalâde (olağanüstü) yedek akçe olarak ayrılır hükmü mevcutsa; kanunî yedek akçe sermayenin beşte birini buluncaya kadar âdi yedek akçe ayrılmaz sadece olağanüstü yedek akçe ayrılır. Kanunî yedek akçe sermayenin beşte birini bulduktan sonra ise her iki yedek akçenin ayrılmasına devam olunur. Tabiatıyla şirket genel kurulu her zaman iki yedek akçenin birden ayrılmasına karar vermek yetkisini haizdir.

Son olarak şunu belirtmeliyiz ki, esas mukavelelere, yedek akçeler hakkında konan hükümlerin farklı anlamlara meydan vermeyecek şekilde açık ve kesin olmalarına dikkat etmek lâzımdır.

Gelişmiş batı ülkelerindeki uygulamalarda, esas mukavelelerin yedek akçe ayırma hakkındaki hükümleri standart hale gelmiş bulunmaktadır. Standart hükümlerden bir örnek aşağıdadır.

"Safi kârdan % 5 oranında ilk kâr payı çıktıktan sonra kalan kârın % 10'u her yıl yedek akçe olarak ayrılır. Türk Ticaret Kanunu hükmüne göre dağıtılan kârdan ayrılan % 10 yedek akçe ayrıca ayrılır."

c) *Sözleşmeli Yedek Akçeler :*

Son yıllarda, şirketlere kredi veren kişi ve kuruluşların şirketlerin kâr dağıtımına müdahalede bulunmaya başladıkları ve dağıtılacak kârı geniş ölçüde kısıtladıkları sık görülmeye başlamış bir olaydır.

Genellikle büyük finansman şirketleri ve yatırım bankaları, yaptıkları kredi anlaşmalarında, şirket kârından belli bir kısmının yedek akçe olarak şirkette tutulmasını şart koşmaktadırlar. Bazan da tahvil sahiplerinin kârdan bir miktar yedek akçe ayırması şartını ileri sürdükleri ve bu şartın şirketlerce kabul edildiği görülmektedir.

Hukuki yönden, kârın bir kısmının yedek akçe olarak ayrılmasının, borç veren kişi ve kuruluşlar için, doğrudan doğruya bir garanti teşkil etmediği açık olmakla beraber, şirketin malî durumunu kuvvetlendiren bu işlemin, dolaylı da olsa, zayıf bir garanti olduğu söylenebilir.

d) *Olağanüstü (Fevkalâde) yedek akçeler :*

Olağanüstü yedek akçe deyimi, burada daha ziyade genel kurulun kanunî ve statüler yedek akçe dışında, ayrılmasına karar verdiği yedek akçeler için kullanılmıştır.

Olağanüstü yedek akçe ya şirketin bünyesini kuvvetlendirmek, ya da belli gayelerin tahakkukunu sağlamak amacı ile ayrılır. Ayrılan bu nevi yedek akçe muhasebe kayıtlarında ve bilânçolarda çeşitli adlar altında gösterilir. Yenileme fonları ve fevkalâde yedek akçeler bunlardan başlıcalarıdır.

Türk Ticaret Kanunu 469 uncu maddesinde, yedek akçe ayırma bakımından, genel kurula büyük yetki tanımıştır. Bu madde hükmüne göre, şirketin devamlı gelişmesi, ya da imkân ölçüsünde müstakar kâr paylarının dağıtılmasını temin bakımından uygun ve faydalı olduğu takdirde, genel kurul, kâr paylarının tesbiti sırasında, kanun ve esas mukavelede sayılanlardan başka yedek akçeler ayrılmasına ve yedek akçenin kanun ve esas mukavele ile belli edilen hadlerinin artırılmasına karar verebilir.

Bazan da özel kanunlarla fevkalâde yedek akçe ayrılması öngörülebilir. Yenileme fonları bunların en önemlisidir.

Buraya kadar yapılan açıklamaları özetlersek, olağanüstü yedek akçe deyiminin esas itibarıyla kanun ve esas mukavele hükümlerine göre ayrılması mecburi olan yedek akçeler dışında, şirket genel kurulu, ya da ortaklar kurulu kararı ile ayrılan yedek akçeleri ifade ettiği ve bu nevi yedek akçelerin ya şirketin mâli bünyesini kuvvetlendirmek, ya da belli gayeleri gerçekleştirmek üzere ayrıldığı ortaya çıkmaktadır.

Burada dağıtılmayan kârların bir çeşit olağanüstü yedek akçe olduğunu belirtmek gerekir.

e) *Özellik arzeden bazı yedek akçeler :*

aa) Yeniden Değerleme sonucu doğan yedek akçe :

Bilânçonun aktifinde yer alan iktisadî kıymetlerin tarihi mahiyet yerine hali hazır kıymetleri ile değerlendirilmesi olayının yeniden değerlendirilmesi ile ifade edildiği hususu evvelce açıklanmıştır.

Para değerindeki düşmeler ve bazan da önemli değer artışları dolayısıyla, bilânçoda kayıtlı değerinin çok üstünde bir değere sahip bulunan iktisadî kıymetlerin, çeşitli metodlarla, günün değeri ile bilânçoda gösterilmesi sonucu aktif toplamında bir artış meydana gelmekte ve dolayısıyla öz sermaye miktarının artmasına sebep olmaktadır.

Yeniden değerlemenin yapılması halinde, Yeniden değerlendirilmeden önceki son bilânçoda görülen öz sermaye ile yeniden değerlendirilme sonucunda düzenlenen ilk bilânçoda görülen öz sermaye arasındaki fark

yeniden değerlendirme sonucu yaratılmış bir öz varlık olarak kabul edilmektedir. Öz varlıktaki bu artışı dönem kârı olarak mütalâa etmek de mümkün olmakla beraber fiilen gerçekleşmemiş bulunan bu kârın ortaklara dağıtılması bir çok bakımlardan sakıncalı görülmektedir.

Bu sebeple modern muhasebe tatbikatında yeniden değerlendirme sonucu öz varlıkta meydana gelen artışların özel bir yedek akçe hesabında toplanması prensibi kabul edilmiştir. Bu yedek akçe bilançolarda çeşitli adlar altında yer almaktadır. Kullanılan başlıca hesap adları şöylece sıralanabilir.

- Yeniden değerlendirme ile ilgili sermaye düzeltme hesabı,
- Yeniden değerlendirme fonu
- Yeniden değerlendirme yedek akçesi
- Değerlendirme sonucu meydana gelen değer artışı v.b.

bb) Fonlar (Beklenen zarar ve yükümler için ayrılan yedek akçeler) :

İlerde fonlar bahsinde etraflıca inceleneceği üzere, işletmeler ilerde ortaya çıkması beklenen belli borç ve yükümler için de yedek akçe ayırabilirler. Çoğu muhasebe kitaplarında karşılıklar arasında ele alınan bu yedek akçelerin de yedek akçeler arasında yer almasının daha doğru olduğu görüşündeyiz. Ancak bunları çoğu yakın ve uzak bir gelecekte ortaya çıkması beklenen zarar ve yükümler için ayrıldığından; zararın ortaya çıkması ve miktarının kesin olarak belli olması halinde, bu zararları ve yükümleri karşılamak için kullanıldıklarından ilerde ayrı bir bahisde yeniden ele alınmıştır.

Bu çeşit yedek akçelerin başlıcalarına işaretle bahse son verelim.

- Büyük tamir giderleri fonları;
- Yatırımlar yenileme fonları;
- Tazminat fonları v.b.

cc) Amortismanâ tâbi kıymetlerin satışından doğan kârlar :

Bazı hallerde vergi kanunları da yedek akçe ayrılmasını öngören hükümler taşırlar.

Türk Vergi Hukuku Alanında da Vergi Usul Kanununun 328 ve 329 uncu maddeleri, amortismanâ tâbi malların satışından doğan kârlarla bu malların sigorta tazminatlarından zararını aşan kısmın yenileme giderlerini karşılamak üzere, geçici bir hesapta üç yıl süre ile tutulabileceği hük-

münü taşımaktadır. Vergi Usul Kanununun bu hükmüne göre geçici hesaptan tutularak dağıtılmayan kârlar bir çeşit yedek akçe niteliğindedirler.

2 — Gizli Yedek Akçeler :

Sermaye şirketleri ile diğer sınaî ve ticarî işletmeler bilançolarda gösterilmeyen yedek akçelere de sahip olabilir.

Gizli yedek akçe deyimi, işletme bilançolarında açıkça gösterilmeyen ve fakat gerçekte mevcut olan ihtiyatları kavramaktadır. Muhasebe kayıtlarına intikal etmediği için, gizli ihtiyatların miktarını, bilançolar üzerinden kesin olarak, tesbit etmek imkânı yoktur. Her işletmede gizli ihtiyatlar sadece işletme idarecileri tarafından bilinebilir.

Gizli yedek akçeler aşağıdaki dört şekilde teşekkül eder :

- a— Aktif elemanların gerçek değerinden düşük değerlenmesi;
- b— Pasif unsurların gerçek değerinden fazla gösterilmesi;
- c— Bir aktif elemanın bilançodan çıkarılması;
- d— Gerçek dışı hayali borç gösterilmesi.

Gizli yedek akçe işletme idarecilerinin arzusu ile teşkil edebileceği gibi, bazı hallerde istemeyerek de teşkil edilebilir. Genel olarak, muhasebe prensiplerinin uygulanması, çoğu zaman gizli yedek akçe teşkiline yol açmaktadır.

Gerçekten aktife dahil iktisadî kıymetlerin tarihî maliyet bedeli ile değerlenmesi sonucunda, para değerinin düşüşü ya da önemli kıymet artışları dolayısıyla, büyük miktarlara varan gizli yedek akçeler ortaya çıkabilmektedir.

Bilmeyerek teşkil edilen gizli yedek akçelerin teşkilinde bir sakınca bulunmamakla beraber, bilerek gizli yedek akçe teşkil edilmesinin bazı sakıncaları vardır. Bu bakımdan bazı memleketler bilerek gizli yedek akçe teşkilini yasaklayıcı tedbir almak yoluna gitmişlerdir.

Gizli yedek akçe teşkilinin başlıca sakıncaları şöyle sıralanabilir :

- 1) Sahte bilanço tanzimine yol açar;
- 2) İşletme idarecileri dışında kalan halk ve aksiyonerler bunların mevcudiyetinden habersizdirler;
- 3) Gizli yedek akçeler hisse senetlerinin fiyatını düşüren unsurlardır.

Bunlara karşılık gizli yedek akçe teşkilinin lehinde ileri sürülen başlıca iki argüman da şunlardır :

1) Gizli yedek akçe teşkili, aksiyonerlerin işletme ile ilgisini zayıflatmak suretiyle hisse senetlerinin halkın eline geçmesine yardım eden bir işlemdir;

2) Genellikle yüksek oranda kâr dağıtım eğiliminde olan pay sahiplerinin kârın tamamını dağıtma konusundaki hırslarını törpüler.

Türk Ticaret Hukuku alanında, kanun koyucu gizli yedek akçe teşkiline imkân hazırlamıştır.

Gerçekten, Türk Ticaret Kanunu anonim şirketlerde gizli yedek akçe teşekkülüne cevaz vermektedir. Kanunun 458 nci maddesi hükmüne göre, şirket işlerin devamlı inkişafını yahut mümkün mertebe istikrarlı kâr payları dağıtılmasını temin bakımından munasip ve faydalı olduğu takdirde, aktiflerin bilânço günündeki kıymetlerinden daha aşağı bir kıymetle bilânçoya konması şeklinde veya başka suretlerle gizli yedek akçe ayrılması caizdir. Ancak gizli yedek akçenin teşkili hakkında murakıplara bilgi vermek şarttır.

Ticaret Kanununun, bu madde hükmü ile ayrılmasına müsaade ettiği yedek akçe, işletme idarecilerinin, şirket aktiflerini, iradi olarak, düşük değerle değerlemelerinden meydana gelen ve iradi olarak teşekkül eden bir gizli yedektir. İradi olarak teşekkül eden yedek akçelerin yanında bir de Ticaret Kanununun değerlendirme hükümlerine riayet edilmesi sonucu işletme idarecilerinin iradesi dışında meydana gelen gizli yedek akçe mevcuttur.

Bu nevi yedek akçenin meydana çıkarılması ancak bilânço aktiflerinin yeniden değerlendirilmesine tâbi tutulması; değer artışlarının muhasebeleştirilmesi; hayali borçların bilânçolardan çıkarılması ile mümkün olur.

Mamafih, bilânçoların analizi işi ile uğraşan uzmanlar gizli yedeklerin nerler olduğunu da araştırmak suretiyle işletme hakkında sağlam bilgiler edinme yolunda başarılı olmaktadır.

C — Y e d e k A k ç e l e r i n A y r ı l m a s ı :

Yukarıda belirtildiği üzere yedek akçe esas itibariyle kârdan ayrılır. Bununla beraber, bazı hallerde gizli yedek akçelerin açığa çıkarıl-

ması ve başka yedek akçelerden aktarma suretiyle de yedek akçe teşkil edilmesi mümkündür.

Aşağıdaki bahislerde yedek akçenin ayırma tekniği ele alınacak ve çeşitli yedek akçelerin ne suretle ayrılacağı konusu incelenecektir.

1 — Kanunî Yedek Akçenin ayrılması :

Kanunî yedek akçeler, bunların ayrılmasını zorunlu kılan kanunlara göre farklı olduğu gibi, kanunlardaki hükümlere göre de farklı adlar almaktadırlar.

Biz bu kısımda esas itibariyle Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre ayrılması gereken yedek akçeler üzerinde duracağız.

Türk Ticaret Kanununda yedek akçe ayrılmasını öngören genel hüküm 466 ncı madde hükmüdür.

Bu genel hükme göre ayrılması mecburi olan yedek akçeler aşağıda açıklanmıştır. Ancak açıklamaya başlamadan evvel bu madde hükmüne tâbi şirketler hakkında kısa bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

Yedek akçe ayırmak mecburiyetinde olan şirketler :

Halen yürürlükte bulunan Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre, yedek akçe ayırmak mecburiyetinde olan şirketler anonim şirketlerle limited şirket ve kooperatif şirketlerdir. Bu üç şirketin dışında kalan ve sermaye şirketi sayılan sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin yedek akçe ayırmalarını zorunlu kılan açık bir hüküm mevcut olmadığı gibi, bu şirketlerin yapıları da yedek akçe ayrılmasına elverişli değildir.

Gerçekten sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde komandite ve komanditer olmak üzere, sorumluluk bakımından iki ayrı karakterde ortak bulunmakta ve bu ortakların şirkete koydukları sermayelerde farklı mahiyet arz etmektedir. Bu şirkette komandite ortakların sorumlulukları sınırsız olduğundan, şirketle ilişkisi bulunan kişilerin haklarının korunması bakımından bu nevi şirketlerin yedek akçe ayırmaları lüzumu da yoktur.

Kooperatif şirketlere gelince, bu çeşit şirketler ortakların sorumluluğu bakımından farklı statülere tâbi olabilecekleri gibi, şirketin devamı sırasında ortakların şirketten kolayca ayrılmaları ve şirkete yeni ortak alınması mümkün olduğundan, bunlarda yedek akçe ayırmak hukukî yön-

den bazı sakıncalar ortaya çıkarabilir. Bu sebeple kooperatif şirketlerde yedek akçe ayırma mecburiyeti uygulanması uygun düşmez.

Bununla beraber Ticaret Kanununda kooperatif şirketlerin de yedek akçe ayırma mecburiyetine tâbi tutulduğu görülmektedir. Gerçekten 495 inci maddenin son fıkrasında 466 ncı madde hükmünün bu şirketler için de câri olduğu açıkça hükme bağlanmıştır.

Bu hükmün tatbikatta bazı güçlükler sebep olacağını belirtmek lâzımdır.

2 — Ayrılması zorunlu olan yedek akçeler :

Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesi gereğince Anonim ve Limited şirketlerin ayırmak mecburiyetinde oldukları ihtiyat akçelerini iki ana grupta toplamam mümkündür.

- a — Umumî yedek akçe;
- b — Ek yedek akçe;

Bu iki grupta yer alan yedek akçelerin mahiyetleri ile ayrılış şekilleri aşağıdaki bahislerde açıklanmıştır.

a) *Umumî Yedek Akçe :*

Esas Kanunî yedek akçe adını verdiğimiz bu yedek akçe Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinin birinci fıkrasına göre ayrılan ihtiyat akçesidir.

Bu fıkra hükmüne göre, ödenmiş esas sermayenin beşte birini buluncaya kadar her yıl safi kârın yirmide birinin kanunî yedek akçe olarak ayrılması mecburidir.

Bu yedek akçe belli bir oranla sınırlanmıştır. Burada bahis konusu olan sınır ödenmiş sermayenin % 20 sidir. Bu şekilde ayrılan ihtiyatlar ödenmiş esas sermayenin % 20 sini bulduktan sonra bu neviden yedek akçe ayrılması mecburiyeti son bulmaktadır.

Kanun, bu yedek akçenin safi kârdan ayrılacağını belirtmiş olmakla beraber safi kârın ne olduğunu açıkça tasrih etmemiştir. Ancak buradaki safi kâr deyiminin T. Ticaret Kanununa göre tanzim olunan ticari bilâçoda görülen kârı ifade ettiğini kabul etmek lâzımdır.

Safi kâr, Ticarî bilânçoya göre tahassül eden kâr olarak kabul edildiğine göre, yedek akçenin bu kâr üzerinden ayrılması gerektiği açıktır. Ancak ticarî görüşe göre kazanç üzerinden ödenen vergiler de gider kabul edildiğinden safi kazancın tesbitinde bunların gider olarak nazara alınıp alınmayacağı bahis konusu olabilir.

Günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerin muhasebe tatbikatında safi kâr deyimi, bu kazanç dolayısıyla Devlete ödenmesi gereken vergiler de düşüldükten sonra kalan kâr kısmı için kullanılmakta ve düzenlenen bilançolarda, bilanço dönemine ait kâr üzerinden ödenmesi gereken vergi ya bir karşılık hesabında, ya da Devlet alacakları hesabında gösterilmektedir.

Türk Ticaret Kanununda safi kâr deyimi açık olarak tanımlanmış olmamakla beraber, safi kârın bu kâr dolayısıyla ödenmesi gereken vergiler düşünöldükten sonra kalan kârı ifade ettiği aynı kanunun 466 mnci maddesinin ikinci fıkrasının 3 sayılı bendi hükmünden anlaşılmaktadır.

Gerçekten, ek yedek akçenin ayrılacağı safi kârı tâyni eden bu bent hükmünde, "safî kârdan birinci fıkraya göre ayrılan yedek akçeden başka pay sahipleri için % 5 ilk temettü hissesi ayrıldıktan sonra, pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri yedek akçeye eklenmek mecburiyetindedir." denilmek suretiyle safi kârın ortaklara dağıtmaya tahsis edilecek meblâğ olduğu belirtilmiştir. Buna göre safi kâr, bilanço döneminde elde edilen aktif fazlasından, vukua gelen bu fazlalık dolayısıyla, ödenmesi gereken mükellefiyetler çıktıktan sonra kalan ve ortaklara dağıtılabılır hale gelen net kârdır.

Türk Ticaret Kanunu safi kârı, şirket bilançosuna göre tahassül eden kâr olarak tanımladığına göre, ticarî bilançolarda ödenecek vergilerin brüt kârdan düşölerek gösterilmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Ticarî bilançolarda, dönem kazancı dolayısıyla Devlete ödenmesi gereken vergilerin ya karşılık hesabına, ya da Devlet alacakları hesabına atılmak suretiyle gösterildiğine işaret edilmiştir. Bu şekilde düzenlenmiş bir bilanço ve kâr ve zarar hesabı örneği aşağıya çıkarılmıştır.

..... Anonim Şirketinin
31.12..... tarihli Bilançosu

Aktif		Pasif	
Kasa ve Bankalar	3.715.850,—	Sermaye	2.500.000,—
Mamüller	1.125.150,—	Kanunî yedek akçe	1.450.000,—
Ham madde ve mal.	1.355.400,—	İhtiyari yedek akçe	1.500.000,—
Bina ve tesisler	1.150.000,—	Fevkalâde yedek akçe	500.000,—
Arsalar	250.000,—	Karşılıklar	750.000,—
Makineler	3.700.000,—	Borçlar	7.500.000,—
Demirbaşlar	125.500,—	Ödenecek V. Karşılığı	450.000,—
Alacaklar	3.228.100,—	Kâr	2.500.000,—
Toplam	14.650.000,—	Toplam	14.650.000,—

Kâr ve Zarar Cetveli

Genel giderler	1.150.000,—	Gayri safi satış kârı	4.255.000,—
Beklenmedik zararlar	105.000,—	İştirak Kârı	100.500,—
Şüpheli alacak karş.	150.000,—		
Kurumlar Vergisi karş.	450.000,—		
Safi kâr	2.500.000,—		
Toplam	<u>4.355.500,—</u>	Toplam	<u>4.355.500,—</u>

Profesör Amiaud, yedek akçe hesapları adlı esernide¹, kanunî yedek akçenin hesabında, şirketlerin elde etikleri kâr üzerinden ödenmesi gereken vergilerin safi kâra dahil olmadığını belirtmiştir.

Türk Ticaret Kanununun mehzazı olan İsviçre Borçlar Kanununun tatbikatında da safi kârın hesabında vergilerin de, diğer gider unsurlar arasında, gayri safi kârdan düşülmesi prensibi kabul edilmiştir.

Bu hususlar gözönünde tutulduğunda, Türk Ticaret Kanununun tatbikatında da safi kâr deyiminin, bu kârın elde edilmesi dolayısıyla, kâr üzerinden ödenmesi gereken vergiler de düşüldükten sonra kalan ve ortaklara dağıtmaya tahsis edilebilecek olan kârı ifade ettiğini kabul etmek hatalı olmayacaktır.

Memeleketimizde bugüne kadar olan tatbikatta, — ki bu tatbikat daha çok vergi hukuku alanında gelişmiştir — yedek akçelerin vergiler düşülmeden önceki safi kâr üzerinden ayrılması kabul edilmekte idi ise de ilerde bu tatbikatın yukarıdaki görüşe göre değişmesi bahis konusudur. Bu bakımdan şirketlerin yedek akçe ayırırken, safi kârın hesabında, ödenen veya ödenecek olan Kurumlar Vergisini de hesaba katmaları uygun olacaktır.

Diğer bir husus da safi ticarî kazancın tesbitinde İdare Meclisi başkan ve üyelerine ve genel olarak şirkette çalışan kimselere verilen temettü ikramiyelerinin safi kazancın tesbitinde gider sayılıp sayılmayacağı hususudur.

Modern muhasebe tatbikatında, idare meclisi başkan ve üyeleri dışında şirkette çalışan kimselere verilen ücret şeklindeki temettü ikramiyelerinin giderler arasında yer almasına karşılık yönetim kurulu Başkan ve üyelerine, esas mukavele hükmüne ya da genel kurul kararına daya-

1) Amiaud : *Traité theorigue du comptes des réserves dan les sociétés par actions.*

narak, huzur hakları dışında, verilen temettülerin safi ticarî kazancın tesbitinde nazara alınmaması gerektiği görüşü egemendir.

Hal böyle olunca da yedek akçenin ayrılmasında, safi ticarî kazançtan bu kazanç dolayısıyla ödenmesi gereken vergilerin kârdan düşülmesi, buna karşılık yönetim kurulu başkan ve üyelerine dağıtılan temettü ikramiyelerinin düşülmemesi gerekmektedir.

Yedek akçenin ayrılmasında önemli bir husus da birikmiş zararlar konusudur. Sermaye şirketleri çoğu zaman kuruluş yıllarında bilânçolarını zararlar kapadıkları gibi bazan da işlerin iyi gitmemesi sebebiyle zararlı bilânçolar düzenlemek durumunda kalabilirler. Bu gibi durumlarda bilânçonun aktifinde birikmiş geçmiş yıl zararları yer alır.

Bu takdirde şirketin, müteakip yıllarda elde ettiği kazançlardan birikmiş zararlar düşüldükten sonra kalan kâr kısmı üzerinden mi, yoksa kazancın tamamı üzerinden mi yedek akçe ayrılacaktır?

T. Ticaret Kanunu safi kâr deyimini kullandığına ve safi kârın tesbitinde geçmiş yıl zararlarının gayri safi hâsılattan düşülmesi gerektiğine göre, yedek akçenin dönem kârından geçmiş yıl zararları düşüldükten sonra kalan meblâğ üzerinden ayrılması gerektiği açıktır.

Esasen yedek akçenin ayrılmasındaki gaye de gözönünde tutulursa durum daha açık olarak görülür. Zira yedek akçenin bir fonksiyonu şirketin zararlarını kapatmak olduğuna göre, bir zarar mevcut iken yedek akçe ayrılması pratik bakımdan faydalı da değildir. Bu bakımdan yedek akçenin hesabında dönem kazancından geçmiş yıl zararlarının düşülmesi lâzımdır.

Yedek akçenin hesabına ait örnekler :

Buraya kadar verilen açıklamaları bir örnekle gösterirsek durum daha kolay anlaşılacaktır.

Örnek : Ödenmiş esas sermayesi 10.000.000 lira olan ve 1964 yılı sonuna kadar 1.421.500 lira kanunî ihtiyat akçesi ayırmış bulunan bir anonim şirketin 1965 yılı kâr ve zarar hesabı aşağıya çıkarılmıştır

Kâr ve Zarar Hesabı

Genel Giderler	425.954,60
Faiz ve diğer Banka masrafları	348.962,40
Hizmet erbabına ödenen ücretler	1.965.805,—
Bağış ve yardımlar	72.750,—
Taahhüt Giderleri	121.645,—

Vergi, resim ve harçlar	49.752,50	
Harcırahlar	125.375,—	
Huzur hakları	84.000,—	
Amortismanlar	12.365,43	
Mamul satış kârı		13.763.945,50
D. Tahvilâtı faizleri		162.765,—
Tasarruf Bonusu faizleri		7.966,—
İştirak Kazançları		2.155.825,50
Toplam	3.206.629,95	16.090.502,00
Safi Ticarî Kâr	12.884.272,05	
Toplam	16.090.502,00	16.090.502,00

NOT: Genel giderlerden 41.752,— lirası vergi cezasıdır.

Kârdan % 10'u memurlara ikramiye olarak dağıtılmıştır.

Ana mukavele gereğince safi kârın % 5'i idare meclisi Başkan ve üyelerine dağıtılacaktır.

Şirket iştirak kazançları istisnadan faydalanmaktadır.

Bu bilgilere göre şirketin mali bilânço kârı aşağıda gösterilmiştir:

Safi Ticarî Kazanç		12.884.272,05 Lira
İndirilemeyecek gideler		41.752,— "
Bakiye		12.926.024,05 "
İdare meclisi üyeleri ve memurlar verilen ikramiye		1.932.640,80 "
Memurlar	1.288.472,21	
İdare meclisi	644.213,60	
Bakiye	1.932.640,80	10.993.383,25 "
Vergiden Müstesna gelirler		2.326.565,50 "
Devlet tahvilâtı faizleri	162.765,—	
Tasarruf Bonusu faizleri	7.966,—	
İştirak kazançları istis.	2.155.825,50	
Toplam	2.326.556,50	8.666.826,75 "
Safi Kurum Kazancı		

Bu şirketin 1965 yılı kârından ayıracağı umumi yedek akçe iki ayrı görüşe göre farklı olacaktır. İki görüşe göre ayrı yedek akçe miktarları aşağıda ayrı ayrı gösterilmiştir

i) Yedek akçenin Vergisi düşülmemiş Kâr üzerinden ayrılması halî:

Şirketin safi ticarî kazancı	12.884.272,06 lira
Kârın % 5'i	644.213,60 lira

Şirket 1964 yılı sonuna kadar 1.421.500,— lira yedek akçe ayırdığına ve umumi yedek akçenin üst sınırı da 2.000.000,— lira olduğuna göre ayrılması gereken yedek akçe :

$$2.000.000,— - 1.421.500,— = 578.500,— \text{ liradır.}$$

Eğer evvelce ayrılmış bulunan yede kakçe daha az olsa idi şirket, bu görüşe göre 644.213,60 liraya kadar yedek akçe ayırabilecekti.

ii) Yedek akçenin Vergisi düşülmüş kâr üzerinden ayrılması hali :

Dönem kârı	12.884.272,05 Lira
Kurumlar Vergisi	1.733.365,— "
Bakiye	11.150.907,05 "
Yedek akçe tutarı	11.150.90505 x 05 = 557.543.35 lira.

Memleketimizde şimdiye kadar, bu konuda yerleşmiş bir örf bulunmadığı gibi, resmî makamlarca da teklif edilmiş bir çözüm şekli mevcut olmadığından bu iki görüşe göre ayrılan ihtiyatların herbirisi doğru olarak kabul edilmekte idi. Bugüne kadar konu üzerinde derinliğine bir araştırma yapılmamasının sebebi ise, ticarî alanda gerçek anlamda anonim şirketin yeni yeni gelişmeye başlamış olmasıdır.

Umumi yedek akçe bahsine son vermeden şu hususu tekrarbelirtmekte fayda vardır. Umumi yedek akçe ödenmiş sermayenin beşte birini bulduktan sonra bu neviden yedek akçe ayrılması mecburiyeti sona ermektedir. Binaenaleyh, umumi yedek akçe ödenmiş sermayenin % 20 sini bulduktan sonra bu neviden yedek akçe ayrılmasına devam olunmaz. Anca kilerde tekrar değinileceği üzere, ayrılan yedek akçeler zararların kapatılmasında, kullanıldığı takdirde eksilen kısmın tamamlanmasına aynı esaslar dairesinde devam edilip edilmeyeceği tartışmalıdır.

Umumi yedek akçenin muhasebeleştirilmesine gelince; bu çeşit yedek akçenin muhasebe kayıtları nisbeten kolaydır. Kanun hükümlerine uygun olarak hesaplanan miktar bir yevmiye maddesi ile kâr ve zarar hesabının borcuna karşılık kanunî yedek akçe hesabının alacağına yazılır. Ancak, ileride tekrar değinileceği üzere, umumi yedek akçenin, kontrolünü sağlamak bakımından, ayrı bir hesapta takibi çok daha faydalı olur.

Kâr ve Zarar hesabı	100,—
Kanunî Yedek akçe	100,—
(Umumi yedek akçe)	

b) *Ek Yedek Akçe* :

Bu deyim, Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinin ikinci fıkrasına göre ayrılması mecburi olan yedek akçeler için kullanılmıştır.

466 ncı maddenin ikinci fıkrası esas kanunî yedek akçeden ayrı olarak, ayrılması mecburi olan yedek akçeleri üç bent halinde saymıştır.

Fıkranın 1 ve 2 sayılı bendinde yazılı olanlar yalnız anonim şirketleri ilgilendirmekte ve bunların devre kârı ile ilgisi bulunmamaktadır 3 sayılı bende öngörülen yedek akçe ise, devre safi kârından, esas kanunî yedek akçeyi tamamlamak üzere, ayrılan munzam bir yedek akçedir.

Biz kanun hükmünün taşıdığı özelliğe göre ek kanunî yedek akçeyi ikiye ayırarak açıklayacağız.

- i) Dağıtım tahsis edilen kârdan ayrılan munzam yedek akçe;
- ii) Devre kârının dağıtım tahsis edilmeyen kısmından teşkil edilen yedek akçe.

i) Her yıl dağıtım tahsis edilen kârdan ayrılacak yedek akçe :

Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinin ikinci fıkrasının 3 sayılı bendi hükmü gereğince, safi kârdan birinci fıkrada yazılı yedek akçeden başka pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra, pay sahipleriyle kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri yedek akçeye eklenmek mecburiyetindedir.

Bu bentde sözü geçen pay sahipleri için % 5 kâr payı, ödenmiş sermayenin % 5 ine tekabül eden kârı; kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısım ise, idare meclisi başkan ve üyeleriyle, memurlara ve ayrıca kuruculara ve benzeri kimselee dağıtılması kararlaştırılmış kâr payını ifade etmektedir.

Ancak, birinci fıkraya göre ayrılan yedek akçe üzerinde biraz durmak lâzımdır. Bilindiği gibi, birinci fıkraya göre ayrılan ve yukarıda umumi kanunî yedek akçe adı verilen yedek akçe ödenmiş esas sermayenin % 20 si ile sınırlı olduğundan bu çeşit yedek akçe sermayenin % 20 sini bulduktan sonra birinci fıkraya göre yedek akçesi ayırma mecburiyeti ortadan kalkmaktadır. Bu takdirde safi kârdan sadece pay sahipleri için % 5 kâr payının düşülmesi ile yetinilir .

Diğer taraftan bent hükmünde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, munzam yedek akçe adını verdiğimiz bu yedek akçenin pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısım üzerinden ayrılacağı hususudur. Eğer şirket dönem kârının

bir kısmını dağıtmayarak, fevkalâde yedek akçe, dağıtılmamış kâr ve benzeri adlarla şirkette tutarsa, şirkette tutulan bu kısım da munzam yedek akçenin hesabında nazara alınmayacaktır. Buna karşılık ayrılmış bulunan yedek akçelerin dağıtılması halinde, yedek akçe bunların da dahil bulunduğu, fiilen dağıtılan meblâğ üzerinden hesaplanır.

Bu hükmün tabîî bir sonucu olarak, Kurumlar Vergisi, Vergi Cezaları ve benzerleri gibi safi kazançtan düşülmesi zaruri bulunan ve dolayısıyla de pay sahiplerine dağıtılması mümkün olmayan meblâğlar da munzam yedek akçenin hesabında gözönünde tutulur.

Munzam yedek akçe konusunda üzerinde durulması gereken diğer önemli nokta, bu yedek akçenin pay sahiplerine ve kâra katılan diğer kişilere dağıtılmasına karar verilen kârdan indirileceği hususudur. Yedek akçe ayrılmasını öngören 466 ncı madde hükmünün alındığı İsviçre Ticaret Kanununun tatbikatında bu husus kesinlikle belli olmuştur.

Durumu bir örnekle açıklarsak konu daha kolay anlaşılacaktır.

Bir anonim şirket kuruculara 5.000.— lira, yönetim kurulu üyelerine 10.000.— lira ve pay sahiplerine de 50.000.— lira kâr dağıtılmasına karar vermiş olsun. Şirket sermayesi 100.000.— lira olduğuna göre, kuruculara, yönetim kuruluna ve pay sahiplerine ayrılan kârdan indirilecek yedek akçeler şöyle olacaktır.

Gruplar	Dağıtılmasına karar verilen kâr payı	İndirilecek, ek yedek akçe	Dağıtılacak kâr
Kurucular	5.000,—	500,—	4.500,—
Yönetim kurulu	10.000,—	1.000,—	9.000,—
Pay sahipleri	50.000,—	4.500,—	45.500,—

Tablounun düzenlenmesinde, pay sahipleri için ödenmiş sermaye üzerinden % 5 ilk temettü payı düşüldüğünden bunlardan kesilecek yedek akçe 45.000.— lira üzerinden hesaplanmıştır.

Bununla beraber, bize göre eğer şirketin kârı müsait ise, ek yedek akçenin dağıtılmasına karar verilen kârdan indirilmesi zorunluğu yoktur. Şirket bunu dağıtılmayan kârdan ayırabilir. Böyle bir imkânın mevcut olmasına rağmen şirketlerin dağıtılacak kârı yüksek tutmak suretiyle ek yedek akçeyi bu kârdan indirmeleri en doğru çözüm şeklidir.

Ek yedek akçe konusunda belirtilmesi gereken bir husus da, gayeleri esas itibarıyla başka şirketlere iştirak olan holding şirketlerin ek yedek akçe ayırma mecburiyetinde olmadıkları hususudur.

Munzam yedek akçenin hesap şeklini bir örnekle açıklamak anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Kârın kısmen dağıtılması hali :

Örnek : Yukarıdaki misalde bahis konusu olan anonim şirkete ait gerekli bilgiler şöyledir:

Ödenmiş esas sermaye	10.000.000,— Lira
Şimdiye kadar ayrılmış kanunî, yedek akçe	1.421.500,— "
Bilânço dönemi kârı	12.884.272,05 "
Bu dönemde ayrılan Kanunî Umumi Yedek akçe	557.545,35 "

Genel kurul kararına göre :

İdare meclisi üyeleri ile memur ve müstahdemlere ayrılan kâr payı	1.932.640,80 Lira
Kuruculara dağıtılacak kâr payı	1.288.427,20 "
Ödenecek kurumlar vergisi (Safi kurum kazancı üzerinden)	1.733.366,— "
Pay sahiplerine dağıtılacak kâr payı	4.500.000,— "
Mukaveleye göre ayrılacak ihtiyarî yedek akçe	1.288.427,29 "
Genel Kurul kararı ile ayrılan olağanüstü yedek akçe	711.572,86 "
Kârın bakiyesi gelecek yıla devredilecektir.	
Hisse senetlerinin itibarı değeri	500,— "
Hisse senedi sayısı	20.000,— "
Hisse senedi başına ödenecek brüt temettü	2.250,— "

Bu bilgilere göre şirketin ayıracağı munzam yedek akçenin hesabı aşağıda gösterilmiştir.

Türk Ticaret Kanunu hükmü gereğince kanunî ek yedek akçenin, pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılmasına karar verilen kârdan, pay sahipleri için ödenmiş sermaye üzerinden % 5 ilk temettü hissesi düşüldükten sonra kalan miktar üzerinden ayrılması gerektiğine göre, bu yedek akçenin miktarını tesbit için pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılmasına karar verilen kârın bilinmesi lâzımdır.

Örneğimize göre pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılmasına karar verilen kâr ile kanunî ek yedek akçe aşağıda gösterilmiştir.

Pay sahiplerine dağıtılacak kâr payı	4.500.000,— Lira
Kuruculara dağıtılacak kâr payı	1.288.427,20 "
Yönetim Kurulu Başkan ve Üyeleri ile memur ve hizmetlilere dağıtılacak kâr payı	1.932.640,80 "
Toplam	<u>7.721.068,— "</u>

Dağıtılmasına karar verilen kâr ödenmiş sermaye üzerinden
% 5 ilk temettü hissesi

500.000,— "

7.221.068,— "

Kanunî ek yedek akçe

7.221.068,— x % 10 = 722.106,80 "

Ek kanunî yedek akçe bu suretle bulunabileceği gibi, şirkete ait bilanço dönemi kârının dağılışı tablosu düzenlenmek suretiyle de bulunabilir.

Bilanço dönemi kârı

12.884.272,05 Lira

Ödenecek Kurumlar Vergisi

1.733.366,— "

Safi ticarî kâr

11.150.906,05 "

Kanunî Umumi yedek akçe

557.545,35 "

Bakiye

10.593.360,70 "

Mukaveleye göre ayrılan ihtiyari yedek akçe

1.288.427,20 "

Bakiye

9.304.933,90 "

Genel Kurul kararı ile ayrılan fevkalâde yedek akçe

711.512,80 "

Bakiye

8.593.360,70 "

Dağıtılmamış kâr

150.185,90 "

Bakiye

8.443.174,80 "

Ödenmiş sermaye üzerinden % 5 ilk temettü hissesi

500.000,— "

Bakiye

7.943.174,80 "

Bu meblağ dağıtılacak kâr ile bu kâr üzerinden ayrılacak % 10 ek kanunî yedek akçe toplamını vermektedir.

Binaenaleyh, bu meblağı 100 ile çarpıp 110'a bölersek % 5 ilk temettü hariç dağıtılacak kâr ve çıkarı da 10'a bölersek ayrılması gereken ek kanunî yedek akçeyi verir.

Dağıtılacak kâr

7.943.174,80 x 100

= 7.221.068,— Lira

110

Ek kanunî yedek akçe

7221.068

= 722.106,80,— Lira

10

Dağıtılacak kâr ise şöyledir

7.221.068,— lira

500.000,— % ilk temettü hissesi

7.721.068,— lira dağıtılacak kâr

Kârın tamamen dağıtılması hali :

Örneğimizde bilânço dönemi kârının bir kısmının dağıtılması halî ele alınmıştır. Bazen de şirketler bilânço dönemi kârının tamamını dağıtmaktadırlar. Bu takdirde, kanunî ek yedek akçenin hesabı ile dağıtılacak kârın tesbiti önem arz etmektedir.

Şirket kârının tamamının dağıtılması demek, kanuna ve ana sözleşmeye göre ayrılması gereken yedek akçeler düşüldükten sonra kalan miktarın dağıtılması demektir. Yoksa şirket hiç bir zaman yedek akçeleri ayırmadan kâr payı dağıtamaz. Türk Ticaret Kanununun 469 uncu maddesi bu hususu kesin olarak yasaklamıştır.

Gene aynı örnekte söz konusu olan anonim şirketi alarak, bu şirketin bilânço dönemi kârını tamamen dağıtması halinde ayracağı kanunî ek yedek akçeyi hesaplayalım :

Genel kurul kararına göre :	
Bilânço dönemi kârı	12.884.272,05 Lira
Ödenecek Kurumlar Vergisi	1.733.366,— "
Yönetim Kurulu Başkan ve üyeleri ile memurlara dağıtılacak temettü	1.932.640,80 "
Kuruculara dağıtılacak temettü	1.288.427,20 "

Bakiye kârdan ek yedek akçe düşüldükten sonra kalan kârın tamamı pay sahiplerine dağıtılacaktır.

Bu durumda kanunî ek yedek akçenin ne suretle hesaplanacağı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Bilânço dönemi kârı	12.884.272,05 Lira
Ödenecek Kurumlar Vergisi	1.733.366,— "
Safi ticarî kâr	11.150.906,05 "
Kanunî Umumî yedek akçe	557.545,35 "
Bakiye	10.593.360,70 "
Ödenmiş sermaye üzerinden % 5 ilk temettü hissesi	500.000,— "
Bakiye	10.093.360,70 "
Kanunî ek yedek akçe	1.009.336,00 "
Dağıtılacak kâr	9.084.024,70 "

Ek kanunî yedek akçenin başka bir hesap şekli de, indirimler yapıldıktan sonra kalan kârın II'e bölünmek suretiyle tesbit, şeklindedir. Örneğimize göre bu suretle hesaplanacak yedek akçe

$$10.093.360,70 - 1.009.336,00 (= 917.578,80 \text{ Lira})$$

Bu hesap şeklinde dağıtılacak kâr 9.175.781.90 lira olmakta ve yedek akçe fiilen dağıtılan miktarın % 10 una tekabül etmektedir.

Hemen işaret edelim ki, tatbikatta sermaye şirketleri kârlarının tamamını dağıtma yoluna gitmemekte, kârın bir kısmını fevkalâde yedek akçe veya dağıtılmamış kâr adı altında şirkette alıkoymaktadırlar.

Kârın tamamını dağıtmanın çeşitli nedenleri olmakla beraber bunlardan en önemlisi dağıtılacak kârın itibarî sermayenin belli bir yüzdesinden fazla almamasını sağlamak düşüncesidir.

İlerde sermaye şirketlerinin kârlarının dağıtımı bahsinde etraflı olarak açıklanacağı üzere, özellikle anonim şirketler pay sahiplerine ödenmiş sermaye üzerinden belli bir yüzde hesabına göre kâr payı dağıtmaktadırlar. Örneğin, her hisse senedine % 30 brüt kâr verilecektir gibi.

Esasen kârın tamamının dağıtılmasına karar verilmesi halinde kesirli rakamlar dağıtmak durumu da hâsıl olabileceğinden bu yola gidilmesi sakıncalı görülmektedir.

Ek kanunî yedek akçenin muhasebe kayıtlarında gösterilmesi hususuna gelince; yukarıda işaret edildiği gibi, umumî kanunî yedek akçe ile ek kanunî yedek akçenin durumlarını ayrı ayrı tesbit bakımından, bir iki yedek akçenin muhasebe kayıtlarında ayrı hesaplarda gösterilmesi ya da tek hesapta gösterilse bile her ikisinin ayrı ayrı yazılması uygun olur.

Ek kanunî yedek akçeye ait yevmiye kaydı genellikle şu şekilde yapılır.

Kâr ve zarar hesabı	722.106,80
Kanunî yedek akçe	722.160,80
Ek Kanunî yedek akçe	722.160,80

Munzam ihtiyat akçesi bir sınırla tahdit edilmemiş olduğundan şirketin hayatta bulunduğu sürece aynı esas dairesinde ayrılmağa devam edilecektir.

ii) Dağıtım dışı bırakılan kârlardan teşkil edilen yedek akçeler :

Türk Ticaret Kanunu'nun 466 ncı maddesinin ikinci fıkrasının 1 ve 2' sayılı bentleri, bazı özel hallerde şirketçe elde edilen hâsılat fazlalıklarının da yedek akçe olarak ayrılmasını ön görmektedir.

B u h ü k m e g ö r e :

— Hisse senetlerinin çıkarılmasında, çıkarma masrafları indirildikten sonra, itibarî kıymetten fazla olarak elde edilen hâsılatın itfalara ve yardım ve hayır işlerine sarfedilmeyen kısmı ile;

— İptâl edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan senetlerden elde edilen hâsılatın noksanı kapatıldıktan sonra artan kısmının kanunî yedek akçeye eklenmesi lâzım gelmektedir.

Bu yedek akçelerden birincisi emisyon primlerini diğeri de iptâl primlerini kapsamakta olup bunların mahiyetleri ile elde edilış şekilleri ve ne suretle ihtiyatlara atılacağı aşağıdaki bahislerde açıklanmıştır.

1 — Emisyon Primleri :

Bilindiği gibi, anonim şirketlerin hisse senetleri ya itibari değeri üzerinden ya da bu değerden daha fazla bir bedelle ihraç edilebilir. Hisse senetlerinin itibari değerden daha yüksek bir bedelle ihraç edilmesi halinde, pay sahiplerinden tahsil edilen bedelin itibari değeri aşan kısmına emisyon primi denilmektedir. Hisse senetlerinin itibari değerden daha fazla bir bedelle ihraç kuruluş sırasında olabileceği gibi, sonradan sermaye artırılması sırasında da olabilir. Ancak, hisse senetlerinin itibari değerden daha yüksek bir bedelle ihraç edilebilmesi için ya ana sözleşmede hüküm bulunması ya da genel kuruldan bu konuda karar alınmış olması şarttır.

Türk Ticaret Kanunu hisse senetlerinin itibari değerden daha yüksek bir bedelle satılması halinde itibari kıymetten fazla olarak elde edilen hâsılatın ortaklara dağıtılmayarak şirkette tutulmasını öngörmüştür.

466 ncı maddenin 1 sayılı bendine göre, hisse senetlerinin ihracı sırasında tahsil edilen emisyon primlerinden hisse senedi çıkarmak için yapılan giderler indirildikten sonra kalandan, itfalara veya yardım ve hayır işlerine tahsis edilmeyen kısmının munzam yedek akçe olarak ayrılması gerekmektedir.

Emisyon primlerinin ne suretle yedek akçe olarak ayrılacaklarını bir örenkle açıklarsak konu daha kolay anlaşılacaktır.

Örnek : Sermayesini 1.000.000,— liradan 2.000.000,— liraya çıkaran bir anonim şirket, yeniden çıkardığı hisse senetlerini itibari değerden % 50 fazla bedelle satmıştır. Şu şirket hisse senetlerini çıkarmak için

125.000 lira masraf yapmış ve ayrıca tahsil ettiği emisyon primlerinden 125.000 lirasını bir hayır cemiyetine bağışlamıştır.

Bu şirketin ayracağı yedek akçenin hesabı ve muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir:

Tahsil edilen emisyon primleri	500.000,— Lira
Hisse senedi çıkarma giderleri	125.000,— "
	<hr/>
Kalan	375.000,— "
Hayır işlerine sarfedilen	125.000,— "
	<hr/>
Yedek akçe olarak ayrılması gereken	250.000,— "
Muhasebe kayıtları	
Kasa veya banka	1.500.000
Sermaye	1.000.000
Emisyon primi	500.000
	<hr/>
Hisse senedi çıkarma giderleri	125.000
Bağış ve yardımlar	125.000
Kasa	250.000
	<hr/>
Emisyon primleri	500.000
Hisse senedi çıkarma giderleri	125.000
Bağış ve yardımlar	125.000
Munzam yedek akçe	250.000
	<hr/>

Bu kayıt şeklinde emisyon primleri kâr v ezarar hesabı ile ilgilendirilmemiştir. Aslında emisyon primlerinin önce kâr ve zarar hesabına bu radan da yedek akçe hesabına aktarılması daha uygundur

İtfalara sarfedilen kısım deyiminden anlaşılması gereken mâna ise amortismanlardır. Bu, iktisadî değerini yitiren bir tesisin amortismanı olabileceği gibi, tahsil kabiliyetini yitiren bir alacağın amortismanı da olabilir.

Yardım ve hayır işlerini sarfedilen kısım deyimî gerek Ticaret Kanununa göre kurulan yardım sandıklarına ayrılan meblâğları, gerekse diğer yardım işlerine sarfedilen kısımları içine alan bir deyimdir.

2 — İptal primleri :

Bazan, Anonim şirketlerde sermaye taahhüdünde bulunan kimseler ana mukavele ile tesbit edilen ilk taksidi veya diğer taksitlerden bir kıs-

mını ödedikten sonra sermaye taahhütlerinin bir kısmını yerine getirmekten kaçınırlar.

Bu gibi durumlarda mütemerrit hale gelen ortak için temerrüt faizi tahakkuk ettirilmek veya cezaî şart uygulanmakla beraber kendisi aynı zamanda yaptığı kısmî ödemelerden mahrum edilerek elindeki hisse senetleri de iptâl edilebilir.

Sermaye koyma borcunu vaktinde yerine getirmeyen ortağın iptâl edilen hisse senedinin yerine yenisi çıkarılarak satışa arz edilir. Satışa çıkarılan bu hisse senedi mütemerrit ortağın sermaye borcunun bakiyesini karşılayacak kadar bir meblâğ mukabilinde satılabileceği gibi, bu maktarın altında veya üstünde bir bedelle de satılabilir .

İptâl edilen senedin yerine çıkarılan hisse senedinin borç bakiyesini tam karşılaması halinde yapılacak bir işlem yoktur. Ancak yeni senedin bakiye borçtan daha düşük veya daha yüksek bir bedelle satılması halinde yapılacak işlemler farklıdır.

Eğer satılan senetten alınan bedel mütemerrit ortağın sermaye borcunu karşılamazsa aradaki farkın mütemerrit ortaktan tahsili için takibata geçilir.

Aksine yeni hisse senedi bakiye sermaye borcundan daha yüksek bir bedelle satılırsa bakiye sermaye borcu ile satış bedeli arasındaki farkın yedek akçe olarak muhafazası ve ayrılan yedek akçelere ilâve edilmesi gerekir.

İşte 466 ncı maddenin ikinci fıkrasının 2 sayılı bendinde ön görülen ihtiyat akçesi bu satış bedeli farkıdır.

Bu hususu da bir örnekle açıklarsak konu daha iyi anlaşılacaktır.

Örnek : Bir anonim şirketin 1000,— lira itibari değerinde 50 adet hisse senedine sahip olan bir kimse bu hisse senetlerinin birinci taksidi olan 500,— liradan 25.000 lirayı ödedikten sonra, şirketin ihtarına rağmen bakiye sermaye borcunu ödememiş ve şirket bu şahsın elindeki hisse senetlerini iptâl ederek bunların yerine çıkardığı yeni hisse senetlerini satışa çıkarmıştır. Yeni hisse senetleri 37.500 liraya alıcı bulmuş ve bedelleri tahsil edilmiştir.

Bu duruma göre senetler tutarı

50.000,— Lira

Yeni senetlerin satış tutarı

37.500,— "

Hâsılat noksanı

12.500,— "

İptâl edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben	
eski sahip tarafından ödenen	25.000,— Lira
Hâsulat noksanı	12.500,— "
Artan kısım olup yedek akçeye ilâvesi gereken	12.500,— "
Bu işlemin muhasebe kayıtları şöyle olacaktır.	

Kasa	37.500	
Hissedarlar		25.000
Yedek akçe		12.500

Emisyon primlerinde olduğu gibi, hisse senedi satış farkları aşında şirket için bir kâr unsuru teşkil ettiğinden bunun önce kâr ve zarar hesabına yazılması ve bu hesaptan yedek akçe hesabına atılması da mümkündür. Şöyle ki :

Kasa	37.500,—	
Hissedarlar		25.000
Kâr ve zarar hesabı		12.500
Kâr ve zarar hesabı	12.500,—	
Ek kanunî yedek akçe		12.500

3 — Diğer yedek akçelerin Ayrılması :

Yukarda yedek akçe çeşitlerinin açıklanması sırasında her çeşit yedek akçenin yarılma tekniği ile ne suretle hesaplandığı konularına değinildiğinden burada aynı hususlar tekrar edilmeyecektir.

D — Yedek akçelerinin Muhasebeleştirilmesi ve Bilânçoda gösterilmesi :

Bundan önceki bölümlerde yedek akçenin çeşitleri ile hangi esasa göre ayrılacakları hakkında bilgi verilmişti. Bu bölümde çeşitli hükümlere göre ya da ihtiyarî olarak ayrılan yedek akçelerin muhasebe kayıtlarında ve bilânçolarda ne suretle gösterilmesinin uygun olacağı konusu üzerinde durulacaktır.

Yukarda mahiyet ve çeşitleri hakkında bilgi verilen yedek akçeleri muhasebe yönünden bir sınıflamaya tâbi tutarsak aşağıdaki tablo meydana gelir.

- 1 — Kanunî Yedek akçe :
 - a — Umumî yedek akçe,
 - b — Ek yedek akçe,
 - c — Özel yedek akçe,
- 2 — İhtiyarî (Statuer) Yedek akçe :
 - a — Adi yedek akçe,
 - b — Olağanüstü yedek akçe,
 - c — Özel yedek akçe.
- 3 — Olağanüstü yedek akçe :
 - a — Yenileme fonu,
 - b — Dağıtılmamış kârlar
- 4 — Yeniden değerlendirme yedek akçesi :
 - a — Yeniden değerlendirme ile ilgili sermaye düzeltme hesabı.
- 5 — Çeşitli fonlar :
 - a — Yenileme fonları v.b.

Muhasebe kayıtlarında kanunî ve ihtiyarî yedek akçelerin ayrı hesaplarda gösterilmesi zarureti vardır. Bunlar iki ana hesapta toplanabileceği gibi tek bir hesapta ayrıntılı olarak ta gösterilebilir. Ancak, ayrı hesaplarda gösterilmesi ve ayrıntının, bunların tali grupları itibariyle yapılması daha uygundur.

Özellikle Kanunî yedek akçenin hiç değilse iki ayrı grupta toplanması lâzımdır. Zira yukarıda belirtildiği üzere, umumî kanunî yedek akçe belli bir sınırla tahdit edilmiş olduğundan bu yedek akçenin miktarının her zaman takibi lâzımdır.

Bizim görüşümüze göre, anonim ve limited şirketler, hesaplarında yedek akçeler için iki ana hesap açmalı, bunlardan birincisine Kanunî mecburiyete dayanarak ayrılan yedek akçeleri, ikincisine de esas mukavele hükümlerine ya da pay sahiplerinin kararlarına göre ayrılan yedek akçeleri yazmalıdırlar .

Kanunî ihtiyatlar kendi içinde ikiye ayrılmalı, bunlardan birincisi umumî yedek akçe, ikincisi de munzam yedek akçe olarak gösterilmelidir.

İhtiyari yedek akçelerin de, ana sözleşme hükümlerine göre ayrılan kısım ile, pay sahiplerinin kararlarına göre ayrılan kısımlarının birbirlerinden ayrı gösterilmesi en uygun şekildir.

Bazan, anonim şirketler belli gayeler için de yedek akçe ayırabilirler. Örneğin, gelecek yıllarda kârın ve dolayısıyla temettü hisselerinin belli

miktarın altına düşmesi halinde bunun muayyen miktara çıkarılmasını temin gayesile de yedek akçe ayrılabilir. Bu gibi belli maksatlar için ayrılan ihtiyat akçelerinde ayrı hesaplarda gösterilmesi uygundur.

Yedek akçelerin bilânçolarda nasıl gösterilmesi gerektiği hususuna gelince, bilânçonun tahlilciye daha iyi bir fikir vermesini sağlamak bakımından yedeklerin bilânçoda ayrıntılı olarak gösterilmesi faydalıdır. Bununla beraber, yedek akçeler öz sermayenin cüzüleri sayıldığından, çoğu zaman bunların mahiyetleri itibariyle ayrı gösterilmesi maksadı temine yeter sayılabilir ise de, yedek akçelerin, muhasebe kayıtlarında ve bilânçolarda, en az aşağıdaki sorulara cevap verecek şekilde bir ayırma tâbi tutulması gerekli bulunmaktadır.

— Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinin birinci fıkrasına göre ayrılan kanunî umumî yedek akçenin tutarı nedir?

— Aynı maddenin üçüncü fıkrası hükmü gereğince ayrılan yedek akçelerin çeşitleri ile tutarları ne kadardır?

— Esas mukavele gereğince ayrılan ihtiyari yedek akçenin tutarı nedir?

— Genel kurul, ya da pay sahipleri kararı ile ayrılan olağanüstü yedek akçeler hangi amaçlar için ayrılmıştır ve bunların tutarı ne kadardır?

— Sözleşmeli yedek akçe var mıdır. Varsa tutarı nedir?

Aşağıda Yedek Akçelerin bilânçoda gösterilme şekillerine ait örnekler verilmiştir.

..... Şirketi bilânçosu pasif tablosu	
Sermaye	1.000.000,—
Yedek Akçe	
Kanunî yedek akçe	1.200.000,—
İhtiyari yedek akçe	1.350.000,—
Olağanüstü yedek akçe	475.000,—
Yeniden değerlendirme fonu	3.250.000,—
Dağıtılmamış kârlar	225.750,—
Amortismanlar	245.950,—
Borçlar	1.250.000,—
Kâr	725.950,—
Toplam	<u>9.722.650,—</u>

..... Şirketi bilânçosu pasif tablosu	
Sermaye	5.000.000,—
Yedek Akçe	5.015.000,—

A — Kanunî yedek akçe	2.000.000
a — Umumî yedek akçe	750.000
b — Ek yedek akçe	1250.000
	<hr/>
	2000.000
B — İhtiyari yedek akçe	850.000
a — Adi yedek akçe	425.000
b — Fevkalâde yedek akçe	425.000
	<hr/>
	850.000
C — Olağanüstü yedek akçe	2.165.000
a — Yenileme fonu	1950.000
b — Borçlar ödeme fonu	215.000
	<hr/>
	2165.000 5.015.000
Amortisman	475.000,—
Borçlar	3.875.000,—
Kâr	1.750.000,—
	<hr/>
Toplam	15.115.000,—

E — Yedek Akçenin Kullanılması :

1 — Genel Esaslar :

Genellikle kabul edilen teoriye göre, dönem kârından bir miktarın kâr - zarar hesabından çıkarılarak yedek akçe hesabına atılması bu kâr kısmına sermaye niteliği kazandırmaktadır.

Gerçekten günümüzde yerleşmiş ve benimsenmiş bulunan hukukî içtihadı göre, yedek akçenin kâra iştirak hakkı olanlara ait bir unsur değil, tasfiye sonunda sermayeye iştirak hakkı olan kimselere ait bir unsur olduğu kabul edilmektedir.

İlk bakışta bu içtihadın yedek akçe teşkiline mâni olucu bir tarafı olduğu kanısı doğarsa da uygulamalar bu sakıncanın mevcut olmadığını göstermiştir.

Bu kısa açıklamadan sonra yedek akçelerin kullanılış şekillerine değinmek yernide olacaktır.

Yedek akçeler, başlıca aşağıdaki şekillerde kullanırlar:

- a — Ayrılmasında güdülen amaçlarda kullanılması,
- b — Zararların kapatılmasında kullanılması,
- c — Sermayeye ilâve edilmesi,
- d — Pay sahiplerine dağıtılması.

Yedek akçeler belli gayeleri gerçekleştirmek üzere kârdan ayrılmış ve şirket bünyesinde tutulmuş fonlar olduğundan bunların ayrılmasında güdülen amaca göre kullanılmaları doğal bir kaidedir.

Yedek akçenin zararların kapatılmasında kullanılması da herhangi bir merasime tâbi değildir.

Yedek akçenin yukarıda sayılan kullanma sebepleri dışında kullanılması ise, yedek akçenin çeşidine göre farklı durumlar arz etmektedir. Aşağıdaki bahislerde bu hususlar incelenecektir.

2 — Kanunî yedek akçenin kullanılması :

Sermaye şirketlerinin, Türk Ticaret Kanunu'nun 466 ve müteakip maddelerine göre ayırdıkları yedek akçeleri ne suretle kullanabilecekleri gene aynı Kanunun 466 ncı maddesinin üçüncü fıkrasında hükme bağlanmıştır.

Bu fıkra hükmüne göre; Umumî yedek akçe sermayenin yarısını geçmedikçe münhasıran zararların kapatılmasında yahut işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idameye işsizliğin önüne geçmeye veya neticelerini hafifletmeğe elverişli tedbirler alınması için sarfedilebilir.

Buradaki umumî yedek akçe deyimi, Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinin birinci ve ikinci fıkralarındaki mecburiyete dayanarak ayrılan yedek akçelerin tamamını kavramak amacı ile kullanılmıştır.

Yukarıda açıklandığı üzere, şirketin safi kârdan ayırabileceği yedek akçeler sadece yukarıda sayılanlardan ibaret değildir. Şirket esas mukavelesine daha fazla yedek akçe ayrılması hakkında hüküm konabileceği gibi, esas mukavelede hüküm bulunmasa bile şirket genel kurulu başkaca yedek akçe ayrılmasına karar verebilir. 466 ncı maddenin üçüncü fıkrasında sözü edilen umumî yedek akçe aynı madde hükmü uyarınca ayrılan yedek akçeleri kapsadığı cihetle esas mukavele hükmüne, ya da genel kurul kararına göre ayrılan ihtiyarî yedek akçeler bu yedek akçenin dışında kalmaktadır .

Demek oluyor ki, sermaye şirketleri umumî yedek akçeleri sermayenin % 50 sini buluncaya kadar, bunlar yalnız zararların kapatılmasında ve işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idame ve işsizliği önleme işlerinde kullanabileceklerdir.

Her şeyden evvel belirtmek lâzımdır ki, Yedek akçenin belirli bir mâlî kuruluşta tutulması, ya da belirli kıymetlere yatırılması sağlanmadıkça, kanunun yukarıdaki hükmüne rağmen sermaye şirketlerinin bunları serbestçe kullanmalarının önüne geçilmez. Yedek akçenin sadece bilançonun pasifinde bir hesapta gösterilmiş olması, onun çeşitli maksatlar için kullanılmasını önleyici bir tedbir sayılamaz. Şirket organları aktif unsurları diledikleri gibi kullanmak imkânına sahip buldukları sürece, pasifte kayıtlı bulunmasına rağmen, yedek akçeyi serbestçe sarfetmek imkânına sahiptirler.

Bugün yürürlükte olan Türk Ticaret Kanununda yedek akçenin belirli kıymetlere yatırılması, ya da belirli mâlî müesseselere bloke edilmesi hakkında bir hüküm bulunmamaktadır. Bu bakımdan kanunda kullanış yeri belli edilmiş olsa bile, bunların serbestçe kullanılmasını önlemek mümkün değildir.

Eğer, yedek akçelerin belli kıymetlere yatırılması, ya da belirli mâlî kuruluşlara bloke edilmesi hükme bağlanmış olsaydı, bunun kullanılabilmesi için serbest bırakılmasını sağlamak gerekeceğinden, kanunlarla belli edilen gayeleri dışında kullanılmasını önlemek mümkün olurdu.

Tatabikatta yedek akçenin kullanılmasını kontrol etmek şöyle dursun, bunun kanun hükümlerine göre ayrılıp ayrılmadığı dahi kontrol edilmemekte ve bu kontrolsüzlük sebebiyle de şirketler, kanunun yedek akçe ayrılmasını öngören hükümlerine dahi riayet etmemektedirler.

Yedek akçenin kullanılması bahsine son vermeden bir hususu belirtmek faydalı olacaktır.

Sermaye şirketleri umumî yedek akçenin sermayenin % 50 sini aşan kısmı şirket bünyesinde serbestçe kullanmak imkânına sahip olmakla beraber, bunu temettü hissesi ve sair namlarla pay sahiplerine dağıtamazlar. Zira, 469 uncu madde, bu şekilde dağıtımını önleyici dolaylı bir hüküm taşımaktadır. Bu hüküm gereğince, kanunî ve ihtiyarî yedek akçeler ayrılmadıkça kâr payı dağıtılamaz. Demek oluyor ki, sermaye şirketleri esas mukavelede değişiklik yapmadıkça, ya da tasfiye edilmedikçe kanuna ve esas mukaveleye göre ayrılan yedek akçeleri pay sahiplerine dağıtamazlar.

Bununla beraber, bazı hukukçu ve yazarlar kanunî yedek akçe sermayenin % 50 sini bulduktan sonra, sermayenin % 5,0 sini geçen kısmın kullanılmasının serbest olduğu görüşündedirler. Bunlara göre, genel kurul, kanunî yedek akçeden sermayenin % 50 sini aşan kısmı kâr payı olarak dağıtabileceği gibi diğer amaçlar için de kullanabilir.

Biz bu görüşe katılmadığımız için, kanunî yedek akçenin kâr payı olarak dağıtılmasını gerçek dışı kâr payı dağıtılması olarak kabul etmekteyiz.

Kanunî yedek akçenin çeşitli kullanma yerleri aşağıda açıklanmıştır:

a) *Yedek akçenin zararların kapatılmasında kullanılması :*

Sermaye şirketlerinin yedek akçeleri ister sermayenin yarısını geçmiş olsun, isterse geçmemiş olsun, Ticaret Kanunu hükümlerine göre, her zaman zararların kapatılmasında kullanılabilir.

Yedek akçe ile zararların kapatılmasında iki durumla karşılaşılır.

Zararlar, ayrılan umumî yedek akçe tutarından fazla olabileceği gibi noksan da olabilir. Zararlar umumî yedek akçeden fazla ise, kapatılmayan kısım bilânçoda birikmiş zararlar hesabında gösterilir.

Zararların yedek akçe ile kapatılması sonucunda umumî yedek akçe miktarının sermayenin % 20 sinin altına düşmesi halinde yeniden yedek akçe ayrılması durumu ortaya çıkmaktadır. Zira, Ticaret Kanununun 469 uncu maddesi, Kanunî ve ihtiyarî yedek akçeleri safi kârdan ayrılmadıkça kâr payı dağıtılamaz, hükmünü âmirdir.

Şirket zararlarının yedek akçe ile kapatılmasından sonra, yedek akçenin kanunî haddi buluncaya kadar yeniden ayrılması gerektiği açıktır. Fakat, Ticaret Kanunu, bu gibi durumlarda ne suretle hareket edileceğini belli etmiş değildir. Yedek akçenin eksilen kısmı şirketin ilk kaazne ile mi kapatılacaktır, yoksa genel esaslar dairesinde yeniden yedek akçe ayrılmasına devam etmek suretiyle mi kapatılacaktır? bu konuda kesin bir hüküm mevcut değildir. Bununla beraber, yedek akçenin ayrılmasına ait genel esaslar tesbit edildiğinden bizim görüşümüze göre, yedek akçenin eksilen kısmının genel esaslar dahilinde yeniden yedek akçe ayrılmak suretiyle tamamlanması gerekmektedir.

Esasen sermaye şirketlerinde ilk gaye, pay sahiplerine mümkün olduğu kadar fazla temettü sağılmasıdır. Bu bakımdan yedek akçenin

kanunî haddin altına düşmesi halinde dahi genel esaslar dairesinde yeniden ayrılması yoluna gitmek daha uygundur.

Zararların umumî yedek akçe tutarından az olması halinde zararın tamamı yedek akçe ile kapatılabilir. Ancak burada önemli bir nokta karşımıza çıkmaktadır.

Evvelcede değildiği gibi, umumî yedek akçe iki unsurdan meydana gelmektedir. Safi kazançtan sermayenin beşte birini buluncaya kadar ayrılan umumî yedek akçe ve dağıtılmasına karar verilen kısım üzerinden ayrılan ek yedek akçe.

Zarar bu iki unsurdan hangisi ile kapatılacaktır?

Kanunda herhangi bir ayırım yapılmayarak umumî yedek akçe deyimini kullanıldığı cihetle şirket idarecileri zararı bu iki yedek akçeden diledikleri ile kapatabilirler. Zararın % 5 lerden meydana gelen ilk yedek akçeden kapatılması halinde bunun eksilen kısmının, kanunî haddi buluncaya kadar, yeniden yedek akçe ayrılmak suretiyle tamamlanması gerekir.

Aksine, zarar ek yedek akçeden kapatılmışsa ayrıca yeniden % 5 ilk yedek akçe ayırmağa lüzum yoktur. Bu takdirde, 466 ncı maddenin 2 ncı fıkrası hükmüne göre dağıtılmasına karar verilen kazancın % 10'u oranında yedek akçe ayırmağa devam olunur.

Zararların yedek akçe ile kapatılması konusunu iki ayrı örnekle açıklayalım:

Örnek I

Bir anonim şirketin 1964 yılı bilançosu şöyledir :

Aktif toplamı	4.758.942,65	
Sermaye		1.000.000,—
Kanunî yedek akçe		150.000,—
Fevkalâde yedek akçe		210.000,—
Sair pasifler		3.398.942,65
	Toplam	4.758.942,65

Bu şirket 1965 yılında 428.545,50 lira zarar etmiş ve 1966 yılında ise bilançosunu 615.950,75 lira kârla kapamıştır.

Şirketin 1965 yılı zararını yedek akçe ile kapaması ve bakiye kârı tamamen dağıtması halinde yapılacak işlemler aşağıda gösterilmiştir.

Yedek Akçeler

101

31.12.1965 kayıtları

Kanunî yedek akçe	150.000,—	
Fevkalâde yedek akçe	210.000,—	
Birikmiş zararlar	68.545,50	
Kâr ve zarar hesabı		428.545,50

1966 yılında ayrılacak Yedek Akçelerin hesabı :

Devre kazancı	615.952,75
Birikmiş zararlar	68.345,50
Bakiye	547.407,25
Kurumlar vergisi	37.481,—
Safi kâr	509.926,25

a — Umumî yedek akçe : $509.926,25 \times \% 55 = 25.496,30$

b — Ek yedek akçe :

Safi ticarî kâr	509.926,25
Umumî yedek akçe	25.496,30
Bakiye	484.429,95
İlk temettü hissesi (Sermayenin % 5'i)	50.000,—
Dağıtılacak kâr	434.429,95

Ek yedek akçe $434.429,95 \times \% 10 = 43.443,—$

Kanunî yedek akçeler toplamı :

Umumî yedek akçe	25.496,30
Ek yedek akçe	43.443,—
Toplam	68.939,30

Dağıtılacak kâr	509.926,25
Safi kâr	68.939,30
K. Yedek Akçe	440.986,95

1966 yılı kârının dağıtımına ait kayıt

Kâr ve zarar hesabı	615.952,75	
Kanunî yedek akçe		68.939,30
Umumî yedek akçe	25.496,30	
Ek yedek akçe	43.443,—	
	68.939,30	

Ödenecek kurumlar vergisi	37.481,—
Birikmiş zararlar	68.545,50
Dağıtılacak kâr	440.986,95

Örnek II

Bu şirket 1964 yılında 748.465,25 lira zarar etmiş ve bu zararı umumî yedek akçe ile kapatılmıştır. Zararın kapatılması kanunî yedek akçeden olmuş ve zarar % 5 lerden müşekkil 1.000.000,— liralık umumî yedek akçeden düşülmüştür.

Aynı şirket 1965 yılında 1.741.475,50 lira kâr elde etmiştir.

Bu şirkete ait muhasebe kayıtları ve ihtiyatların hesabı aşağıda gösterilmiştir.

1964 yılı zararının yedek akçe ile kapatılmasına ait muhasebe kaydı :

31.12.1964 tarihli kayıt

Kanunî yedek akçe hesabı	748.465,25
Kâr ve zarar hesabı	478.465,25

Dönem Kârının dağılışı :	
Kurumlar vergisinin hesabı :	
Dönem kazancı	1.741.475,50
Geçmiş yıl zararı	748.465,25
Matrah	993.010,25

Vergi : $993.010,25 \times 020 = 198.602,—$

Kanunî Yedek akçenin hesabı :

a — Umumî yedek akçe :

Dönem kârı	1.741.475,50
Kurumlar vergisi	198.602,—
Safi ticarî kâr	1.542.873,50

Umumî yedek akçe $1.542.873,50 \times \% 5 = 77.143,70$

b — Ek yedek akçe :

Safi kâr	1.542.873,50
Umumî yedek akçe	77.143,70
Bakiye	1.465.729,80

Sermaye üzerinden % 5 ilk temettü his.	250.000,—
Bakiye	1.440.729,80

Ek yedek akçe $1.440.729,80 \times \% 10 = 144.073,—$ lira

Kârın dağıtımını gösteren muhasebe kaydı :

31.12.1965 Tarihli yevmiye maddesi		
Kâr ve zarar sih.	1.741.475,50	
Kanunî yedek akçe		217.216,70
Umumî yedek akçe	77.143,70	
Ek yedek akçe	140.073,—	
	217.216,70	
Kurumlar vergisi		198.602,—
Dağıtılacak kâr		1.325.656,80

Bu hesaplar ve muhasebe kayıtları, kârın vergi ve ihtiyatlar çıktıktan sonra kalan kısmının tamamen dağıtıldığı esasına göre yapılmıştır. Eğer kârın bir kısmı dağıtılmayarak şirkette tutulursa ek yedek akçe miktarının dağıtılan kısma göre hesaplanacağı evvelce izah olunmuştur.

b) *Yedek Akçenin işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idame için kullanılması :*

Ticaret Kanunu, umumî yedek akçenin, zararların kapatılmasından başka, işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idameye, işsizliğin önüne geçmeğe veya neticelerini hafifletmeye elverişli tedbirler alınması için sarfedilebileceği hükmünü taşımaktadır.

Yukarıda işaret edildiği gibi, yedek akçenin belirli bir yerde tutulması, ya da belirli kıymetlere yatırılması sağlanmadıkça şirketler bunları kolayca kullanabilirler. Sadece yedek akçenin bilançonun pasifinde bir hesapta tutulması onun çeşitli maksatlar için kullanılmasını önleyebilecek bir tedbir değildir. Şirketler, aktif unsurları diledikleri gibi kullanmak imkânına sahip buldukları müddetçe, pasifte kayıtlı bulunmasına rağmen yedek akçeleri serbestçe sarfetmek imkânına da sahiptirler.

Bugün Ticaret Kanununda yedek akçelerin belirli kıymetlere yatırılması veya belirli malî müesseselerde tutulması hakkında bir hüküm bulunmadığı cihetle bunların yukarıda sayılan maksatların dışında kullanılmasını önlemek mümkün değildir. Hâl böyle olunca da Ticaret Kanununun yukarıdaki hükmünün bir önemi kalmamaktadır.

c) *Yedek akçenin diğer şekillerde kullanılması :*

Ticaret Kanunu hükümlerine göre ayrılması mecburî bulunan umumî yedek akçe sermayenin yarısını geçtikten sonra bunun kullanılmasını kısıtlayacak bir hüküm mevcut değildir.

Hal böyle olunca, yedek akçeleri sermayenin yarısını geçmiş bulunan sermaye şirketleri, bu yedek akçelerini serbestçe tasarruf edebilirler. Ancak, yedek akçelerine serbestçe tasarruf etmenin ilk şartı, bunun bir kanun hükmü ile belirli bir yere yatırılması veya belli iktisadî kıymetlere tahsisi mecburiyetinin bulunmamasıdır. Eğer ayrılan yedek akçeler belli bir fona yatırılmak veya belirli iktisadî kıymetlerin, genellikle Devlet tahvilâtının, satın alınmasında kullanılmak mecburiyetinde ise, bunların serbestçe kullanılması bahis konusu olamaz.

Diğer bir husus da, yedek akçenin sermayenin yarısını aştıktan sonra bunun tamamını mı, yoksa sadece sermayenin yarısını aşan kısmının mı serbestçe kullanılabileceği hususudur.

Kanun bu nokta da susmaktadır. Ancak, Kanun koyucunun maksadının sermayenin yarısına kadar olan ihtiyat akçelerinin, yukarıda sayılan maksatlar dışında kullanılmasına mâni olmak olduğu düşünülürse, serbestçe kullanma yetkisinin sadece sermayenin yarısını aşan kısma irhisar ettiği kabul edilebilir. Gerçekten de Kanun koyucu 466 ncı madde hükmü ile sermayenin yarısını buluncaya kadar ayrılan yedek akçelerin kullanılmasına mâni olmak istemektedir.

Bu husus böylece kabul olunduğu takdirde, kendi özel kanunları gereğince yedek akçelerini belirli aktif unsurlara tahsis etmek mecburiyeti bulunmayan sermaye şirketleri kanunî yedek akçelerini diledikleri şekilde kullanmak imkânına sahiptirler. Ancak bunu pay sahiplerine temettü olarak dağıtılamazlar.

Bu arada birikmiş kanunî yedek akçelerin, ana mukavelede değişiklik yapmak suretiyle sermayeye ilâvesinin mümkün olduğunu belirterek bahse son verelim.

3 — Diğer Yedek Akçelerin Kullanılması :

Yukarıda da değinildiği üzere, kanunî yedek akçe dışında ayrılan yedek akçeler hangi maksatla ayrılmış ise o maksadı temin için kullanılırlar. Bununla beraber belli bir maksat için ayrılmış olan yedek akçe-

nin, genel kurul kararı ile, bu maksadın dışında kullanılması da mümkündür.

Biz burada yedek akçenin kullanma şekillerinin tamamını ele almayarak sadece önem arzeden belli başlı kullanma şekilleri üzerinde duracağız.

a) *Yedek akçenin sermayeye ilâvesi :*

Yedek akçenin sermayeye ilâvesi, ana mukavelede yapılacak bir değişiklikle, birikmiş yedek akçenin kayıtlı sermayeye eklenmesi ve sermayeye ilâve edilen bu yedek akçe oranında pay sahiplerine bedelsiz hisse senedi verilmesi işlemidir.

Tatatbikatta, kanunî mecburiyetlere dayanılarak ayrılan yedek akçenin sermayeye ilâve edilmesi haline pek az rastlanmakta, sermaye daha ziyade birikmiş olağanüstü yedek akçe ile arttırılmaktadır.

Yedek akçelerin sermayeye ilâvesinin pay sahiplerine sağladığı avantaj yalnız bir noktada belirmektedir.

Bazı anonim şirketlerin ana sözleşmesinde pay sahiplerine dağıtılacak kâr payı belli bir oranla sınırlanmıştır. Bu gibi durumlarda kârın büyük bir kısmı pay sahiplerine dağıtılmayarak fevkalâde ihtiyat şeklinde şirkette kalmakta ve yedek akçe zamanla büyük meblâğlara ulaşmaktadır. Fevkalâde yedek akçelerin de ilâvesiyle devamlı artış kaydeden şirketin öz varlığı daha fazla kâr sağlaması neticesini doğurmaktadır dolayısıyla ihtiyatlar çığ gibi büyümektedir.

Her yıl elde edilen muazzam kârlara rağmen yatırdığı sermayenin sadece belli bir oranında temettü hissesi olan pay sahipleri, temettü hisselerini arttırabilmek amacıyla fevkalâde ihtiyatların sermaye arttırımına tahsisini uygun bulmakta ve bu yola gitmektedir.

Birikmiş fevkalâde ihtiyatların sermayeye ilâvesi sonucunda pay sahipleri, ellerindeki tek hisse senedine ilâveten bir veya daha fazla bedelsiz hisse senedi elde etmekte ve bu suretle de şirket kârından % 10 yerine % 20 ilâ temettü hissesi almak imkânını bulmaktadırlar.

Eğer aslına bakılırsa ihtiyatların sermayeye ilâvesi temettü hisselerini arttırmaktan başka pay sahiplerine hiç bir çıkar sağlamamaktadır. Bir bakıma ihtiyatların sermayeye ilâvesi tek hisse senedinin sahip olduğu hakların birden fazla hisse senedine bölünmesi sonucu doğurmaktadır.

Örneğin; sermayesi 1.000.000 lira ve ihtiyatları 5.000.000 lira olan ve sermayesi 100 hisseye bölünmüş bulunan bir anonim şirkette tek bir aksiyona sahip olan pay sahiplerinin elindeki hisse senedi şirket varlığından 60.000 lirayı temsil eder. Bu duruma göre, ihtiyatların sermayeye ilâvesi sonunda bir pay sahibine bedelsiz olarak ayrıca 5 hisse senedi daha verildiğinde eskiden tek hiss esenedinin temsil ettiği şirket varlığından 60.000 lirayı bu kez 6 hisse senedi temsil etmektedir.

Yedek akçenin sermaye ilâvesi her zaman basit bir işlem olarak karımıza çıkmaz. Çoğu zaman şirketler sermayelerini birikmiş ihtiyatlardan daha fazla veya daha az bir miktarda artırırlar.

Örneğin; Birikmiş fevkalâde ihtiyatları 7.000.000 lira olan bir şirket sermayesini 10.000.000 lira arttırabilir. Bu takdirde sermaye arttırmından yedek akçeyle karşılanamayan kısım ortaklardan nakden alınır.

Keza, aynı şirket sermayesini 5.000.000 lira arttırabilir. Bu takdirde ise bakiye 2.000.000 lira yedek akçe olduğu gibi muhafaza edilmekle beraber hisse senedi alan ortaklardan bu yedek akçeye karşılık olmak üzere ayrıca bir meblâğ tahsil edilir. Emisyon veya ihraç primi adı verilen bu meblâğın yedek akçelerle orantılı olması şart değildir. Şirketin durumuna göre adaha az veya daha çok olabilir.

Yedek akçenin sermaye arttırılmasında kullanılmasını bir örnekle açıklamak daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Örnek : I

..... Anonim Şirketinin tarihindeki bilânçosu şöyledir.

..... tarihli bilânço

Aktif

1 — Mütedavil kıymetler

A — Para ve kıymetli evrak		9.475.793,50
Kasa		425.257,50
Bankalar		4.175.218,—
Kıymetli evrak		4.875.318,—
Devlet tahvilleri	4.000.000	
Tasarruf Bonoları	875.318	
	<hr/>	
	4.875.318	
	<hr/>	
Toplam		9.475.793,50

Yedek Akçeler

107

B — Mevcut stoklar		33.920.370,75
Ham Madde	4.741.505,50	
Malzeme	9.708.875,—	
Mamuller	17.318.745,25	
Yarı mamuller	3.151.245,—	
Toplam	<u>33.920.370,75</u>	
C — Alacaklar		16.496.358,50
Müşteriler	7.348.315,25	
Senetli alacaklar	6.248.155,75	
Avanslar	428.215,—	
Şüpheli alacaklar	1.625.720,—	
Muvakkat alacaklar	845.952,50	
Toplam	<u>16.496.358,50</u>	
II — Sabit kıymetler		40.338.852,75
Binalar	10.758.241,25	
Makine ve tesisler	22.145.751,50	
Demirbaşlar	3.649.975,—	
Arazi ve arsalar	675.942,50	
Arazi üstü tertipler	2.742.965,—	
Bitmemiş işler	365.977,50	
Toplam	<u>40.338.852,75</u>	
III — İştiraklerimiz		10.000.000,—
IV — Sair aktifler		5.018.345,—
Toplam		<u>115.249.720,50</u>
Nazım hesaplar		<u>6.318.751,50</u>
Genel Toplam		<u>121.568.472,—</u>

PASİF

I — Sermaye		20.000.000,—
II — İhtiyatlar		55.659.250,—
A — Kanuni yedek akçe		16.125.875,—
Umumi yedek akçe	4.000.000,—	
Munzam yedek akçe	12.125.875,—	
	<u>16.125.875,—</u>	

B — İhtiyari yedek akçe	8.000.000,—	
Adi yedek akçe		
C — Fevkalâde yedek akçe	31.533.375,—	
	<u>55.659.250,—</u>	
III — Borçlar		2.636.330,—
Satıcılar	1.425.258,50	
Bankalar	965.318,—	
Sair alacaklılar	245.752,50	
	<u>2.636.330,00</u>	
IV — Şüpheli alacaklar karşılığı		1.625.720,—
V — Amortismanlar		24.002.975,—
VI — Kâr		11.325.445,50
		<u>115.249.720,50</u>
	Toplam	115.249.720,50
	Nazım hesaplar	6.318.751,50
		<u>121.568.472,00</u>
	Genel Toplam	121.568.472,00

Şirketin sermayesi, beherinin itibari değeri 1000,— lira olan hamiline yazılı 20.000 hisseye bölünmüştür.

Şirket Genel Kurulu ihtiyari yedek akçeden karşılanmak suretiyle sermayenin 50.000.000,— liraya çıkarılmasına karar vermiştir.

Genel kurulca verilen karar gereğince, yani hisse senetlerinden alabilmek için en az 10 hisse senedinin şirkete depo edilmesi şarttır. 10 hisse senedi ibraz eden hissedara, hisse senedi başına ayrıca 750,— lira ödemek şartıyla 15 adet yeni hisse senedi de bedelsiz olarak verilecektir. On hisse senedinden sonra her iki hisse senedi için aynı esaslar dairesinde ayrıca 3 adet yeni hisse senedi verilecektir.

Hisse senetleri tamamen satılmış ve primler tahsil edilmiştir. Senetlerin çıkarılması için 1.750.365,50 lira gider yapılmış, toplanan paralardan 30.000 lirası hayır işlerine sarfedilmiştir.

Bu İşleme ait muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir.

1) Hissedarlar	/	30.000.000,—
(Pay sahipleri)		
Sermaye		30.000.000,—

2) Olağanüstü yedek akçe	30.000.000,—	
Hissedarlar (Pay sahipleri)		30.000.000,—
3) Kasa veya Bankalar	22.500.000,—	
Emisyon primleri		22.500.000,—
4) Hisse senedi çıkarma giderleri	1.750.365,50	
Bağış ve yardımlar	30.000,—	
Kasa		1.780.365,50
5) Emisyon primleri	22.500.000,—	
Kâr ve zarar hesabı		22.500.000,—
6) Kâr ve zarar Hes.	1.780.365,50	
Hisse senesi çık. giderleri		1.750.365,50
Bağış ve yardımlar		30.000,—
7) Kâr ve zarar hes.	20.719.634,50	
Olağanüstü yedek akçe (Emisyon primleri)		20.719.634,50

Not : Emisyon primi kâr ve zarar hesabı ile ilgilendirilmeksizin doğrudan doğruya yedek akçe hesabına aktarılabilir.

Örnek : 2

..... Anonim Şirketinin tarihindeki bilânçosu şöyledir.

Aktif toplamı	105.953.248,50	
Sermaye		5.000.000,—
Yedek akçe		21.000.000,—
Kanunî Yedek Akçe		5.000.000,—
a — Adi yedek akçe	1.000.000,—	
b — Munzam yedek akçe	4.000.000,—	
	<u>5.000.000,—</u>	
İhtiyari yedek akçe		6.000.000,—
Fevkalâde yedek akçe		10.000.000,—
		<u>21.000.000,—</u>

Borçlar	5.245.825,—
Amortisman	21.258.912,50
Karşılıklar	1.855.521,50
Kâr	6.597.989,50
Toplam	<u>105.953.248,50</u>

Sermaye, beheri 2500,— liralık 2000 hisseye bölünmüştür.

Şirket genel kurulu sermayenin 30.000.000 liraya çıkarılmasına ve bunun için de itibari değeri 5000,— lira olan 5000 ikinci tertip yeni hisse senedi çıkarılmasına karar vermiştir.

Genel Kurul kararına göre, birinci tertip hisse senetlerinden şirkete depo edilen her hisse senedi karşılığında, ihtiyarî yedek akçeden karşılanmak üzere, 500,— lira itibarî değerinde bir adet 2 nci tertip bir hisse senesi beedlsiz olarak verilecek, artan 3000 adet hisse senedi, eski hisse senedi sahiplerinin tercih hakkı saklı kalmak üzere, beheri 10.000,— lira bedelle satılacaktır.

Bunun için iki eski hisse senedi ibraz eden hissedarın 3 hisse senedi satınalmak hakkı vardır. İki ay içinde müracaat ederek elindeki hisse senetlerini depo etmeyen hissedarların tercih hakkına sahip oldukları hisse senetleri diğer hissedarlara veya borsada satılacaktır.

Şirket hissedarları, karara uygun olarak hisse senetlerini payları oranında satınalmışlar ve bedelini de ödemişlerdir.

Yeni hisse senetlerinin çıkarılması için yapılan giderler 1.745.657,50 lira tutmuştur.

Bu arttırma muamelesine ait muhasebe kayıtları aşağıda gösterilmiştir.

Satışa çıkarılan hisse senetleri	15.000.000,—
Olağanüstü yedek akçe	10.000.000,—
Sermaye	25.000.000,—
Kasa veya Bankalar	30.000.000,—
Satışa çıkarılan hisse senetleri	15.000.000,—
Emisyon primleri	15.000.000,—
Emisyon Primleri	15.000.000,—
Hisse senedi çıkarma giderleri	1.745.675,50
Olağanüstü yedek akçe	13.264.342,50

Örnek : 3

..... Şirketi bilançosu

Aktif toplam	47.395.000,—
Sermaye	5.000.000,—
Kanunî yedek akçe	4.500.000,—
Olağanüstü yedek akçe	16.000.000,—
Amortisman	3.750.000,—
Borçlar	4.785.000,—
Karşılıklar	875.000,—
Kâr	12.485.000,—
Toplam	47.395.000,—

Şirketin sermayesi beheri 1.000,— liralık 5000 hisse senedine bölünmüştür.

Şirket genel kurul kayıtlı (veya itibari) sermayesini 20.000.000,— liraya çıkarmaya karar vermiştir. Bunun için beheri 1000,— lira itibari değerinde hisse senedi çıkarılacak ve bu hisse senetleri olağanüstü yedek akçeden karşılanmak suretiyle pay sahiplerine bedelsiz olarak verilecektir. Bir hisse senedi ibraz eden pay sahibine bedelsiz olarak iki hisse senedi verilecektir.

Bu işlemin muhasebe kaydı aşağıda gösterilmiştir.

_____ / _____	_____
Olağanüstü yedek akçe	15.000.000,—
Sermaye	15.000.000,—
_____ / _____	_____

Bu şekilde sermaye artırma işleminde, şirket bünyesinde ve aktiflerinde bir değişiklik olmamakta sadece yedek akçe kayıtlı sermaye hesabına naklolunmaktadır.

b) *Yedek Akçenin pay sahiplerine dağıtılması :*

Evvelki bölümlerde yedek akçenin biri genel diğeri de özel yedek akçe olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmiştik. Özel yedek akçeler, ayrılmasında güdülen amaca uygun olarak her zaman kullanılabilir. Bazı yazarlar bu yedek akçelerin de kullanılmasının genel kurul kararı ile mümkün olacağı görüşünde olmakla beraber çoğunluk, yönetim kurulunun yetkisini tanımaktadır.

Genel yedek akçe dediğimiz, kullanılış yeri belirtilmeksizin ayrılan yedek akçelerin kullanılması ise ancak genel kurul kararı alınmasına bağlıdır. Diğer taraftan şirket genel kurulu, özel yedek akçeleri genel yedek akçeye çevirmeye de yetkilidir.

Bu hususu kısaca belirttikten sonra yedek akçenin pay sahiplerine dağıtılması konusuna geçelim.

Hemen belirtelim ki, özel olarak kâr dağıtımında kullanılmak üzere ayrılmış bulunan yedek akçenin kâr payı olarak dağıtılması doğal bir olaydır. Bunun için, genel kuruldan karar istihali gerekli bulunmakla beraber zorunlu değildir.

Yedek Akçenin pay sahiplerine dağıtımını iki halde olur. Şirketin faaliyetine devam ettiği süre içinde dağıtım, tasfiye sonunda dağıtım. Bu iki konuyu ayrı ayrı ele alacağız.

aa) Yedek Akçenin şirketin faaliyetine devam ettiği sırada dağıtılması :

Kanun hükümlerine göre ayrılması gereken yedek akçelerin faaliyet dönemi içinde dağıtılmayacağına evvelce işaret etmiştik. Bunun teorik ve hukukî nedenleri vardır.

Bazı yazar ve hukukcuların görüşüne göre, kanunî yedek akçe, kanun koyucu tarafından kendisine sermaye niteliği verilmiş bir unsurdur. Bu meblâğ, kanun hükümlerine uygun olarak kârdan ayrılarak yedek akçe hasbına yazılmakla artık şirketin mamelekine girmiş ve kâr niteliğini kaybederek sermayenin tâbi bulunduğu statüye tâbi olmuştur. Bu bakımdan pay sahiplerinin ve dolayısıyla genel kurulun kanunî yedek akçe üzerindeki tasarruf hakkı büyük ölçüde kısıtlanmıştır.

Bazı yazarlar, yedek akçenin şirketin mamelekine dahil olmasına karşıdır, bunlar bir şirket mamelekinden ziyade ortakların mameleki bulunduğunu ve bu sebeple de yedek akçeye serbestçe tasarruf edilebileceğini savunurlar.

Esas mukavele hükümleri gereğince, ayrılan yedek akçelerin de kanunî yedek akçelerin tâbi bulunduğu kaidelere tâbi bulunduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, esas mukavele gereğince ayrılan umumî yedek akçenin genel kurul kararı ile ortaklara dağıtılabileceği görüşü yaygındır.

Kanun ve esas mukavele hükümleri dışında, genel kurul kararı ile ayrılan yedek akçenin, genel kurul kararı ile pay sahiplerine dağıtılması her zaman için mümkündür. Bunun için genel kurulun dağıtım karar

vermesi yeterli olup başkaca formaliyete lüzum yoktur. Yönetim Kurulu, genel kurul kararı çerçevesi içinde dağıtım yapmakla görevlidir. Belirtmeye ihtiyaç yoktur ki, yedek akçenin dağıtım, kâr payı dağıtımını niteliğindedir ve bu bakımdan kâr payı dağıtımına ait hükümlere tâbidir.

bb) Tasfiye sonunda yedek akçenin dağıtımı :

İster kanun hükümlerine göre, ister esas mukavele hükümlerine göre ayrılmış olsun, isterse genel kurul kararı ile ayrılmış bulunsun, bütün yedek akçeler şirketin tasfiyesi sonunda pay sahiplerine dağıtılacaktır. Eğer esas mukavelede pay sahipleri dışında kalan kimselere de tasfiyeden pay verilmesi hakkında hüküm mevcutsa, bu takdirde yedek akçeden bir kısmın da bunlara dağıtılacağı muhakkaktır.

Bilindiği gibi tasfiye payı üç ana unsurdan teşekkül etmektedir. Bunlardan birincisi sermaye payı, ikincisi yedek akçeden pay sahibine düşen hisse, üçüncüsü de tasfiye döneminde elde edilen kârdan pay sahibine isabet eden kâr payı.

Tatbikatta ana sermayenin üstünde alınan paylar kâr payı olarak mâtalâa edilmektedir.

Tasfiyenin zararlarla sonuçlanması halinde ayrılan yedek akçelerden bir kısmın zararları kapatmakta kullanılacağı ve bu suretle dağıtılacak kısmın azalacağı muhakkaktır.

4 — Kârdağıtımını için ayrılan yedek akçenin kullanılması :

Şirketin istikrarlı bir kâr payı dağıtım politikası takibetmek amacı ile de özel yedek akçe ayrıldığına evvelce işaret edilmişti.

Şirketin, herhangi bir bilânço döneminde bilânçosunu düşük bir kârla ve hattâ zararlar kapaması mümkündür. Bu takdirde temettü olarak dağıtılmak üzere ayrılan yedek akçeye baş vurulur ve bunun bir kısmı veya tamamı kâr payı olarak pay sahiplerine dağıtılır.

Bu takdirde, temettü olarak dağıtılmaya tahsis edilen yedek akçenin, yedek akçe hesabından çıkarılarak dağıtılacak kâr payı hesabına atılması gerekir.

_____ / _____
Olağanüstü yedek akçe	
_____ / _____
Dağıtılacak kâr payı	

F — Yedek Akçelerin Vergi Hukuku içindeki yeri :

1 — Kurumlar Vergisi yönünden yedek akçeler :

Diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de, ister kanunlardaki mecburiyete dayanarak, ister ana mukavele hükmüne, isterse şirket genel kurulu kararına göre ayrılmış bulunsun, kârın şirket bünyesinde alakonan bir kısmı olan yedek akçelere bir vergi istisnası tanınmamıştır. Esas prensip bu olmakla beraber, bazı batı ülkeleri realize edilmemiş kârlardan teşekkül eden bir kısım yedekleri kazanç olarak vergiye tâbi tutmamaktadırlar. Yabancı memleketlerde vergi dışı bırakılan yedek akçelerin başlıcaları şunlardır.

— Dağıtım tahsis edilmeyecek doğrudan doğruya yedek akçe hesabına yapılan emisyon primleri;

— Dağıtım konusu yapılmayarak özel bir yedek akçe hesabına kaydedilen yeniden değerlendirme farkları.

Memleketimizde bir yedek akçe istisnası mevcut olmadığından, yedek akçe ayrıldığı dönemin kârı içinde vergiye tâbi tutulmaktadır. Bu itibarla vergi matrahının tesbitinde dönem kazancından yedek akçe adı ile bir indirim yapılması mümkün değildir. Bu husus Kurumlar Vergisi Kanununun 15 inci maddesinin 4 sayılı bendinde açık olarak hükme bağlanmıştır.

Ancak, yedek akçeye ayrılması gereken bazı unsurların safi kurum kazancına dahil olup olmadığı, üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Bunlardan birincisi emisyon primleridir. Emisyon primlerinin ticarî yönden bir kâr olduğu münakaşa götürmez bir vakaadır. Fakat bu primlerin, Kurumlar Vergisi yönünden, işletme sahiplerince ilâve edilmiş değerler olarak mütalâa edilebilir. Bir bakıma emisyon primlerini şirket ortaklarının şirkete hibe ettikleri değerler olarak kabul etmek de mümkündür. Bu görüşten hareket edilince, emisyon primlerinin dönem kazancı olarak vergi matrahına dahil edilmesi ve dolyısıyla de vergilendirilmesi bahis konusu olmamak gerekir.

Bu görüşün karşısında olanlara göre ise, emisyon primleri şirketin sahibi bulunduğu hisse senetlerinin satışından sağlanan kârlardır. Pay sahipleri bunu sermaye payı olarak değil, bir miktar sermaye payına sahip olmak için, bir prim, bir değer fazlası olarak ödemek zorundadırlar.

ve pay sahiplerinin ödedikleri bu bedel üzerinde hiç bir hak iddiaları da bahis konusu değildir. Pay sahiplerince ödenen bu fazla bedeller, şirketin mamelekine girmiş ve şirketin bunları serbestçe kullanma hakkı doğmuştur. Binaenaleyh, emisyon primlerini dönem kazancının dışında mütalâa etmek hatalıdır. Bunların, şirketin diğer kazançları ile birlikte vergilendirilmesi gerekir.

Vergi hukukumuzda henüz çözümlenmemiş bulunan bu konuda içtihatları beklemek gerekmele beraber, batı ülkelerinde olduğu gibi, ortalama bir çözüm yolunu kabul etmek lâzımdır. Bizce emisyon primleri, sermayenin bir cüzü olarak özel yedek akçe hesabında tutulduğu sürece vergilendirilmemeli, bu primler bir dağıtım konusu yapıldığı, ya da başka şekillerde kullanıldığı takdirde vergiye tâbi tutulmalıdır .

Buna karşı denilebilir ki, Ticaret Kanunu hükümlerine göre, emisyon primlerinin dağıtılması bahis konusu olmayacağı cihetle, bunların vergilendirilmesi hiç bir zaman mümkün olmayacaktır.

Bu iddia bir dereceye kadar haklı olmakla beraber, mutlak olarak da doğru değildir. Zira, şirketin tasfiyesi, başka bir şirketle birleşmesi, ya da başka bir şirkete devri hallerinde bir dağıtım, bahis konusu olacaktır. Bu gibi hallerde tasfiye dönemi başındaki öz sermayeyi hesaplarken emisyon primleri gibi, vergisi ödenmeden yedek akçeye ayrılmış olan paraların öz sermaye dışında bırakılması maksadı temine yetecektir.

Üzerinde durulması gereken ikinci unsur, terkedilmiş payların satışından elde edilen kârlardır. Evvelce de açıklandığı üzere, taahhüdünü yerine getirmeyen pay sahiplerinin hisse senetleri piyasada satılmakta ve bu satıştan husule gelen kârlar Ticaret Kanunu hükümlerine göre yedek akçe olarak ayrılmaktadır. Yedek akçeye ayrılrsa bile bu kârlar mutlak bir kâr karakterinde olduğundan safi kurum kazancının hesabında şirket kazancına dahil edilmeleri mecburiyeti vardır.

Diğer bir konu da yeniden değerlendirme sonucu meydana gelen değer artışlarıdır. Yeniden değerlendirme bir kanun hükmüne dayanarak yapılmış ise, ilgili kanunda bu artışların ne suretle vergilendirileceği belli edilmiştir. Buna karşılık yeniden değerlendirme ihtiyarî olarak yapılmış ise durum biraz karışıklık arz etmektedir.

Bilindiği gibi, Vergi Hukukumuzda Vergi, gerçekleşmiş kazançlar üzerinden alınır. Gerçekleşmemiş kazançların Vergilendirilmesi ancak özel hükümler konulmuşsa mümkündür. Yeniden değerlemenin ihtiyarî olarak yapılması halinde, bilançodaki iktisadî kıymetlerin günün değeri ile değerlendirilmesi sonucu, gerçekleşmemiş bir değer artışı meydana belmekte ve bu artış bilançonun pasifinde ayrı bir hesaba kaydedilmekte.

fakat ticarî bilânço üzerinde yapılan bu işlem malî bilânçoya aksettirilmemekte, malî bilânçolar Vergi Kanunları hükümlerine göre düzenlenmektedir. Eğer yeniden değerleme yukarıdaki esaslar çerçevesi içinde yapılmış olursa, husule gelen değer artışlarının vergilendirilmesi bahis konusu olmamak gerekir.

Buna karşılık yeniden değerlendirme neticesi meydana gelen değer artışı sermayeye ilâve edilmiş, ya da pay sahiplerine dağıtılmışsa, bu takdirde değer artışlarının vergilendirilmesi gerekir. Vergi Usul Kanununun henüz uygulama alanına intikal etmeyen hükmü de bu uygulama şeklini öngörmektedir. Mafih, yeniden değerlendirme müessesesi üzerinde yeni çalışmalar yapılmakta olup nihai netice bu çalışmalar sonunda kabul edilecek olan kanunla belli edilecektir.

2 — Vergi Tevkifatı Yönünden Yedek Akçeler :

Vergi hukukumuzda fiilen elde edilen menkûl sermaye iratlarını tevkifata tâbi tutmayı ana prensip olarak benimseyen kanun koyucu, kanunî mecburiyete dayanılarak ayrılan yedek akçelerin vergi tevkifatının dışında bırakılmasını öngören hükmü kabul etmiştir. Gerçekten, Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesinin b bendi hükmüne göre, "Ticaret Kanunu ve Özel Kanunlardaki mecburiyete dayanılarak o yıl kazancından ayrılmış olan her çeşit yedek akçeler" tevkifat matrahının tesbiti sırasında safi kurum kazancından indirilir.

Kanunî mecburiyet dışında ayrılan yedek akçeler, her ne kadar şirket kârından pay sahiplerine dağıtılmayarak şirket bünyesinde alakonan kısım ise de, vergi tevkifatına tâbidir.

Tabiatıyla, Vergi tevkifatına tâbi olma durumu yedek akçeye ayrılan kârın Kurumlar Vergisine tâbi olması halinde bahis konusudur. Eğer bir kazanç Kurumlar Vergisine tâbi tutulmuyor ve bu kazanç şirket idarecileri tarafından yedek akçeye ayrılıyorsa o zaman bir tevkifat bahis konusu olmayacaktır.

Bu konuda daha geniş bilgi Vergi tevkifatı bölümünde verildiğinden burada konu üzerinde daha fazla durulmamıştır.

3 — Gelir Vergisi Yönünden Yedek Akçeler :

Gelir Vergisi yönünden pay sahiplerine dağıtılan yedek akçeler menkûl sermaye iradı olarak vergilendirilmektedir. Bu takdirde, varsa, evvelce tevkif yolu ile ödenen vergilerin mahsubu yapılır.